

INDIVIDUL ȘI OBȘTEA

Una din cele mai caracteristice trăsături ale legislației biblice este, fără îndoială, considerarea elementului social ca fiind preponderent față de cel individual. Din punctul de vedere al Bibliei nu atât *individul*, ci *colectivitatea* este subiectul preocupărilor sale, punctul de plecare și ținta finală. Colectivitatea suportă pedeapsa divină pentru păcatele membrilor ei, și tot ea culege răsplata pentru faptele lor bune. Individul este considerat, firește, ca purtător al acestora și drepturi și obligații ca și societatea; dar el nu este niciodată considerat rupt de societate și nici opus societății. Interesele sale, fie și spirituale, nu sînt niciodată cultivate în afara sau împotriva intereselor societății.

Față de această atitudine consecventă și intransigentă a Bibliei, Talmudul constituie, fără îndoială, o deviere (de altminteri nu prea importantă) spre individualism. Acest fenomen se explică în lumina condițiilor istorice în care Talmudul a apărut. Biblia avusese în vedere o societate ideală care în epoca apariției Talmudului nu se întrevedea. Legăturile individului cu colectivitatea slăbiseră între timp, și se impunea cu insistență o individualizare a raporturilor cu divinitatea. Cele arătate mai sus nu înseamnă însă că Talmudul ar fi părăsit punctul de vedere biblic în tratarea acestei probleme; societatea, colectivitatea, este în continuare cultivată în Talmud cu perseverență, interesele individuale sînt însă mai reliefate — dar și ele în slujba celor colective.

Astfel, potrivit Talmudului, nu există faptă a unui membru al obștei care să nu aibă repercursiuni asupra întregii colectivități. Omul nu a fost creat ca să trăiască singur, ci să viețuiască laolaltă cu alți oameni, în aceeași comunitate. Fiecare individ este o celulă în corpul ființei vii, care este societatea. Degenerarea, proasta funcționare a unei singure celule, afectează întregul organism. Iată cum explică Talmudul puternica legătură de dependență între membrii aceleiași colectivități: „Oamenii sînt ca echipajul unui vapor. Să presupunem că unul dintre mateloiți ia un burghiu și începe să găurească fundul vaporului. ceilalți mateloiți îl întreabă: „Ce faci, nenorocitul?!“ la care el răspunde: „Ce vă pasă vouă? Fac gaura pe locul unde stau eu!“ Dar o singură gaură — oriunde ar fi — duce întreaga ambarcațiune la naufragiu.“ (Vaikra Raba 4, 6).

Atitudinea pe care individul trebuie să o aibă față de colectivitate este rezumată de Hilel în două propoziții simple: „Dacă eu nu sînt pentru mine, cine dar să fie pentru mine? Iară dacă sînt numai pentru mine — cine sînt eu?“ (Avot 7, 14). În primul caz, deci omul este îndemnat să aibă grijă de sine însuși și să nu aștepte ajutor de la alții. Pe de altă parte însă, datorită ajuto-

rării celorlalți revine fiecărui individ. Omul se realizează numai servindu-și semenii, punindu-și forțele în slujba societății.

Ideea acceptării ajutorului altora fără ca această acceptare să fie rezultatul unei acute necesități era reprobă în epoca Talmudului pe atît de categoric se considera obligația de a-i ajuta pe cei strîmtorați: „Renunță la toi ce deosebește Sabatul de o zi obișnuită (mîncare specială, veșminte de sărbătoare) dar nu recurge la ajutorul altora“ (Sabat 118/a) Acesta este sfatul Talmudului care concordă cu repetatele îndemnuri la muncă. „Este scris: și iată că porumbelul avea o ramură de măslin în cioc.“ (Geneza, 8, 11). De ce a ales porumbelul tocmai o ramură de măslin? Iată ce spunea porumbelul Celui Etern: Mai bine să-mi fie hrana amară ca măslinul — dar fruct al muncii mele decît să fie dulce ca mierea — și danie a altora. (Eruvin 18/b). Dorința de a-l vedea pe om independent și în același timp harnic și muncitor, pornește, fără îndoială, din respectul pe care Talmudul îl poartă omului și demnității umane. Totuși omul nu trebuie să se considere cu totul independent de societate, căci chiar realizîndu-și mijloacele de existență el depinde de ceilalți membri ai colectivității din care face parte, cărora trebuie să le fie recunoscător. Iată ce spune Talmudul în tractatul Berahot (58/a): „Ferice de noi! Căci cite munci n-a trebuit să efectueze Adam pentru a avea pîine: a trebuit să are, să semene, să secere, să lege spicele, să vînture, să macine, să cearnă făina, să plămădească, să coacă și abia după aceea putea minca. Noi însă ne trezim dimineața și avem pîinea la dispoziție! Cîți muncitori n-au muncit pentru noi!“ Respectul pentru muncă și pentru meșteșuguri — indiferent de calificare și de specialitate — este o îndatorire pentru toți membrii societății, inclusiv pentru învățați și cei ce se ocupă de treburile obștei. O minunată aserțiune talmudică, pe care o cităm din tractatul Berahot (17/a) ilustrează această afirmație: „Iată ce obișnuiau să spună învățații noștri din Iavne: „Eu sînt o creație a lui Dumnezeu și vecinul meu este tot o creație a lui Dumnezeu. Eu îmi fac tre-

A. B.
(Continuare în pag. V-a)

RUGĂCIUNE

STRADA
DAVID GANS

Autoritățile municipale din orașelul vest-german Lippstadt au hotărît să dea unei străzi numele lui David Gans, cunoscut scriitor umanist, astronom renumit și matematician, prieten cu Kepler și Tycho Brache.

David Gans s-a născut în 1541 la Lippstadt. A trăit multă vreme la Praga, fiind contemporan cu marele rabin Loew, numit Maharal din Praga și cu Mordehai Maisel. Mormîntul lui Gans se află în vechiul cimitir evreiesc din Praga, alături de cele ale celor doi contemporani amintiți. (Cu prilejul aniversării a 750 de ani de la întemeierea „Sinagogii Veche-Nouă“ din capitala Cehoslovaciei, administrația poștei pragheze a emis o serie de timbre comemorative, unul din acestea reprezentîndu-l pe David Gans).

Primăvară în plină iarnă

Am intitulat așa relatarea noastră despre sărbătorirea zilei de 15 Șvat — Anul nou al pomilor — nu ca o metaforă, ci ca o expresie a simțămîntelor celor ce au fost de față. Sugerția a fost și vizuală și scriînd aceste rînduri avem în vedere tabloul oferit de cursanții de la Talmud Toră — de toate vîrstele — grupați plastic de o parte și de alta a estradei de pe care le-a vorbit Eminența Sa. Am regretat absența foto-reporterului, căci scena merita fixată pe peliculă.

Sărbătorirea a avut loc în seara de 2 februarie a.c. în sala de festivități a restaurantului ritual. Ea a fost dedicată în primul rînd elevilor Talmud Toră. Mulți dintre ei au venit însoșiți de părinți, care s-au contaminat repede de emoția plăcută a odraslelor. Au luat parte conducătorii Federației și ai Comunității evreilor (M) din București, deservenți de cult etc. Au asistat de asemenea d-na și d. Shammai Cahana ambasadorul statului Israel, d-na și d. Mordehai Avgar, ministru-consilier de ambasadă.

„Cea mai modestă dintre sărbătorile calendarului ebraic — a ardat Eminența Sa — vorbește sufletelor noastre despre credință și optimism, căci e nevoie de credință și optimism spre a vedea în plină iarnă pomii înfloriți, natura toată renăscută. Ea ne vorbește despre dragostea de natură, o dragoste creatoare, căci ne îndeamnă să muncim spre a face ca pămîntul, pomii să dea roade tot mai bogate, spre a face viața oamenilor mai bună. În sfîrșit, această zi evocă atașamentul nostru față de Tara sfințită, față de Ierusalimul etern, orașul lui David, de unde, în concepția noastră, trebuie să se rezeveze asupra lumii razele binefăcătoare ale păcii, învățăturii și înfrățirii între oameni și popoare. Prelegerea Eminenței Sale a fost urmărîtă cu interes de către cei prezenți.

Programul festiv a fost deschis de către corul celor mai tineri cursanți, dirijați de maestrul W. Școlnik. Repertoriul celor două formații a fost alcătuit din cîntece ebraice, imnuri religioase și piese din folclorul iudeu.

Formația muzicală „Menora“ a oferit un micro-recital alcătuit din cîteva piese din bogatul și variatul ei repertoriu. Au cîntat d-rele Dana Marcu, Cerbu și d. Sergiu Mandi. Publicul a răsplătit cu aplauze îndelungi atît formațiile cit și pe soliști și dirijori.

A urmat împărțirea tradiționalelor fructe de Hamișa Asar oferite în dar tuturor cursanților de Talmud Toră de către Comunitatea evreilor din București.

Legea talionului?

Ziarul *Le Monde* a publicat recent un articol al Marelui rabin al Parisului, Meyer Jais, despre așa-zisa lege a talionului. Autorul începe prin a arăta că de două mii de ani adversarii iudaismului vor să rezume morala iudaică la celebrul verset din Leviticus: „Ochi pentru ochi, dînte pentru dînte“ făcînd uitat faptul că în alt capitol din același carte a lui Moșe se spune: „Nu te vei răzbuna și nu vei păstra pică, ci îl vei iubi pe aproapele tău ca pe tine însuși“.

Suprapunerea unor precepte atît de contradictorii ne revelează diversitatea domeniilor incluse și tratate în Tora. Ea înglobează realitatea în totalitatea ei, fixînd fiecărei sferă de acțiune propria sa lege. Iertarea și generozitatea sînt obligatorii în raporturile dintre persoane, cu condiția, bineînțeles, ca societatea să nu fi avut de suferit. În schimb, cînd este vorba de relațiile dintre societate și individ, ea impune legea talionului, care nu este altceva decît un principiu de drept formulat figurativ, metaforic și care prevede că pentru orice pagubă provocată altuia se va acorda o compensație materială proporțională cu prejudiciul cauzat.

Și ce dovadă mai bună de această „poruncă“ e adresată instanțelor judecătorești, decît felul în care este formulat acest principiu? Intr-adevăr, Tora nu se adresează nici lezată cu: „Vei face cum îți s-a făcut“ ci „I se va face cum a făcut“. Cînd se comite un delict, chiar în cazul cînd victima renunță la pretenții, societatea nu poate renunța la urmărire. Pentru societate, suprema valoare este existența în timp, care, după

Tora, își are sursa în dreptate, justiție. Societatea nu poate fi lezată, căci aceasta ar duce la prăbușirea oricărei civilizații. Istoria ne arată că numai astfel s-a ajuns la progresul umanității. Popoarele cele mai evaluate sînt acelea la care justiția se află pe prim plan.

Este un nonsens să se vorbească de răzbunare atîta timp cît dreptatea este împărțită de judecători, care au ca sarcină arbitrară conflictelor dintre terți. Unica preocupare a judecătorilor este de a combate anarhia, flagelul cel mai periculos care amenință societatea. Oare medicul combate boala pentru a o pedepsi, împins de nevoia de a răspunde răului prin rău? Tot așa și judecătorii. Ei nu pot îngădui ca justiția să nu funcționeze. Altminteri, s-ar crea o confuzie totală, lumea s-ar cufunda în haos, spulberîndu-se posibilitatea pentru umani-tate de a se îndrepta spre cele mai înalte teluri care îi sînt proprii.

Dacă această lume trebuie să existe, dacă cel drept este cel ce prin virtuțile sale îi asigură venicia, aceasta e grație faptului că numai aci omul — creat după imaginea Domnului, ne spune Biblia — poate dispune de libertatea sa actualizînd nenumăratele virtualități ce dormitează în eul său. Viața aceasta, aci, reprezintă pentru noi cea mai mare bunăvoință acordată. Ea ne permite să ocupăm un loc pe care nimeni, nici chiar Dumnezeu, nu l-ar putea ocupa în locul nostru. Numai noi putem da sens propriei noastre istorii, istoriei creației, și

(Continuare în pag. V-a)

ULTIMUL SAUL BELLOW

„To Jerusalem and back“ (Ierusalim dus și întors) este noua lucrare a lui Saul Bellow, laureat al premiului Nobel pentru literatură. Este o carte tipic belowiană — scrie cunoscutul magazin american „Time“ — „împregnată de îndoielele Ecclesiastului, de credința mozaică, plină de intuiție științifico-erudite, de erudiție talmudică“. Este „ca și cînd domnia Sammler, Humboldt și Herzog (personaje ale unor romane ale lui Bellow n.n.) ar fi scris împreună o carte“, adaugă recenzentul.

Însemnări de cititor

...Atunci cînd lumea toată-i slobodă

Știam — dacă mai era nevoie să ne amintim — că oamenii nu vor (toți!) să uite. Că ne opunem uitării, oricît de confortabilă ar putea ea fi uneori. Că simțim, nu odată, nevoia să ne privim înapoi, da, să privim cu inimă nu cu nostalgie, pentru că numai astfel, scrutînd lucid și neiertător trecutul, putem fi încrezători ziua de mîine. Literatura de azi își simte încă vîi responsabilitățile pentru acel ieri atît de apropiat, fierbinte și tragic, în care fiarele deslănțuite ale fascismului au traumatizat și acoperit cu rușine secolul nostru și care au lovit într-un fel sau altul pe fiecare dintre noi. Conștiințele epocii se simt datoare să ne fiină trează memoria, și iată că pînă și o scriitoare foarte tină, Monica Săvulescu, care e de presupus că nu a cunoscut direct ororile hitlerismului, ne dă — la cel de-al doilea roman al său, „Lumea toată slobodă” — semne (aș zice pline de semnificativă emoție) ale acestei răspunderi umane și istorice.

Scrînd, de fapt, niște amintiri din copilărie, — dintr-o copilărie petrecută în primii ani de după război — amintiri care nu au deloc tonul de candoare șugubeată al lui Ionică și Petrei și s-au adunat, nu pe valea moldavă a Ozeanei ci pe cea maramureșeană a Crasnei, într-un „tîrg bătut mereu de ploii mărunt, cu străduțe înguste și cu piatra veșnic udă — din care unele numărau doar câteva case”, amintiri dominate de acest imens efort al vieții de a lua totul de la capăt. În care începuseră durerea acestei noi faceri și refaceri miraculoase a lumii, ieșită șchioadă dar cu o poftă neșăută de viață din șocurile războiului. Și printre primele semne ale acestei reinvieri din moarte, cînd „se simțea o neliniște aducătoare de bucurii, se strecura o așteptare, se infiripa o nădejde”, printre primele viguroase pulsații ale acestei noi vieți, autoarea notează reînnoirea acasă a celor din „ulița boierească”. A evreilor deportați în lagărele fasciste, a celor care au avut desigur șansa și forța incredibilă de a le rezista.

Autoarea înregistrează acest fantastic fenomen al revenirii evreilor la viață, cu evident, ochii copilei care era atunci, cu sensibilitatea curată și participarea totală la acest proces de renaștere, a celor care au trăit mereu împreună într-o bună pace și frățietate, într-un tîrg în care „o mîină de oameni, români, unguri, germani, evrei și alții, amestecați de cînd lumea, oameni care se cunoșteau din tată în fiu, treceau pe ulițe dîndu-și binețe în cîte limbi toate”. Toată cartea ei, scrisă cu — au spus-o cronicarii de specialitate — o tentă reportericească și cu o vizualitate care o apropie de specia scenariului cinematografic — se așază pe aceste câteva mari idei pilon, pe câteva nobile obsesii ale autoarei: prima ar fi frumoasa, umana, sincera înfrățire a oamenilor de diferite naționalități, legați poate și de egal de modesta lor existență materială, care au trăit împreună în Șimleul Silvaniei — pentru că acesta este orașul a cărui monografie sentimentală o încearcă scriitoarea; o alta ar fi participarea intelectualității oneste a tîrgului — doctorul Vasalie Veiza, învățătorul Pințu — la noua sa așezare socială, la stabilirea unor noi relații economice și politice; o a treia — și cea la care ar dori să se refere în special articolul găzduit în paginile de față — este reliefașul milenare puteri a evreilor de a renaște din propria lor cenușă, de a începe mereu viața de la începuturile ei, de a se reînnoiește acolo unde se simt acasă și unde sînt considerați acasă... Sigur, procesul acestei renașteri nu este triumfător, nu poate fi strălucitor. „Ulița boierească” se trezește și ea la o nouă existență reprimind-o și oamenii, ca pe niște arătări fantomatice revenite din infern. Ulița boierească — adică ulița evreilor. „Acuma, de ce i se zice boierească — meditează autoarea — cînd de fapt numai așa nu era, n-ar fi putut nimene să spună... pentru că în cea mai mare parte ea era locuită de săraci. Strada se întindea între sinagoga din centru și prăvălia cu mărunchiuri a lui Lax de la intrarea în piață și avea case mărunt, cu încăperi-vagon, cu ferestre mici și uși cu canalul jos... și cîți bătrîni mai trăiau în camerele cu ferestre joase și cîți copii se nășteau după porțile grele din lemn, poate numai doctorul Vasalie Veiza să fi știut, fiindcă el era chemat la muribunzi și la nașteri...”

În tîrgul acesta în care nu exista — după amintirile și credința autoarei — nici urmă de sentiment șovin, în care oamenii se simțeau uniți de existența unui cer și pămînt comun, al unui acasă co-

mun, apariția unor „tineri îmbrăcați în uniforme strălucitoare ale armatei horytste, băieți înalți, cu mîinile frumos îmbrăcate și cu pistoalele la sold, care au început să deschidă porțile mari cu ordine repezite și cu loviturii, scoțînd la lumină bărbați, femei, copii și bătrîni, îmbrîncîndu-i și adunîndu-i cu bastoane în afara tîrgului, pe cîmpia desjundată de ploii a urbei” — pentru locuitorii Șimleului, acest prim moment al deportării evreilor, urmat de zece zile de așteptare în glod, foame, ploaie și sete, apoi de urcarea în vagoane, (după împușcarea celor cîteva sute care n-au mai avut puterea să se scoale din noroi) — acest moment a fost un șoc greu de înțeles și greu de suportat. Ei, moroșenii, au adunat atunci morții evrei și i-au îngropat sub mîgură, și se spune că „în ziua cînd se săpau gropile, la o biserică de lemn peste care se prăvălise cu sute de ani în urmă muntele, îngropînd-o din temelii au început să bată clopotele sub pămînt”.

Dar acum, în 1945, iată, întreg tîrgul începe să viașcă de vestea cea mare: „S-au întors Legmanii” își strigau oamenii unii altora, și lămpile se aprindeau în susul străzii, și vinzoleala începea prin case, și oamenii se repezeau pe întinerii săi întimpine pe cei din ulița boierească. Adică, mai întîi pe Legman, circiumarul, „bărbatul vinjos și roșu în obraz, încălțat veșnic în cizme înalte și frumos lustruite, pe care și le scriștea de colo-colo, în spatele teștelei, plîmbindu-și în același timp și privirea albastru și pătrunzătoare pe sub sprincene, privirea aceea prea adîncă, de care își cam temeau nevestele nu atît evreii din tîrg — fiindcă femeile lor cu capul acoperit de peruci erau smerite, sfioase, și veșnic cu burta la gură — cît mai ales unșeur și românii și nemții, ale căror soațe îl cuprîndeau pe circiumar cu ochi gașești...”

Și portretizării acesteia — făcute parcă cu elemente de mit și basm strecurate printre amintirile curate din copilărie ale unui suflet curat, îi urmează descriția copilului Legmanilor, după ani de înlăgărare hitleristă: „Acum, pe la viața din camera goală stăteau una intralta, cu obrazul luminat de un chibrit aprins al oamenilor trecuți peste prag, două arătări. Două capete tunse, unul cîrnat și altul roșu aplecte în bărbie. El, cu pielea zbîrcită și plină de rîni și murdărie, încercînd să zimbească — gura neagră, mormînd cu gîngile fleșcăte — un cadavru care se schița surisuri... Fana, cu bucați mari de piele descoperite pe cap ca după tifos, străduindu-se să-și susțină trupul, un schelet, o mîină de oase, să recunoască cu privirea halucinată pe cineva dintre cei care îi înconjurau...”

Monica Săvulescu nu este departe ca vîrstă de cei care consideră ororile hit-

lerismului o pagină de literatură cîrîcîță sau un subiect de film de cinematograf, și poate de aceea gestul ei — atît de uman și responsabil — de a veni ca martoră la bara istoriei (chiar și numai cu firavele ei amintiri din copilărie) pentru a depune mărturie despre calvarul evreilor mi se pare de frumoasă loialitate. Despre suferința lor, dar nu numai. Ci și despre — cum ați văzut din citatele date — imaginea demnă și existența lor frumoasă legată strîns de a celorlalți locuitori ai pămîntului românesc, imagine purificată de atîtea adaosuri „pito-rești” dar nu o dată denigratoare care li s-au adus înainte vreme ulițelor evreiești și locuitorilor lor reflectați într-o anumită literatură. Reportajul acesta aproape senzațional al Monicăi Săvulescu ni-l plîmbă apoi prin fața ochilor — arătîndu-le revenirea tratată la viață — pe Lax și pe Iudita lui — cărora li s-au ucis în lagăre, după repetate experiențe criminale — două perechi de gemeni, dar care se grăbesc să aducă pe lume alte două perechi; pe această Iudită care „de cum intrase în casa pustie cu ușiile vrate, începuse să spele, să măture, să deretice cu rivnă fiecare colțor, așteptînd parcă oaspeți”, pe această Iudită pe care „starea de neapăsare și apatia celorlalți n-o atingeau”. Ii cunoaștem pe șahlerul Kaț care se întorse din lagăr doar cu fiica sa, Ana, „o fetișcană de 18 ani, rasă în cap, surdă și mută de spaimă” pentru care face însă apoi o pașanie reporterului venit pe meleagurile Șimleului și o ia de soție, ducînd-o cu sine în București; despre Zitta Zilberman și pruncul pe care-l aduce pe lume, ca o revanșă a vieții, ajutată de „sorașcă” Hermănel, un asistent medical german pripășit prin tîrg, cu ajutorul doctorului Vasalie Veiza, odată cu construirea noului spital; despre farmacistul Speter, care nu și-a mai revenit din nebunia sa pasnică și spăimoasă, în tenebrele căreia îl confundase zilele petrecute în vagoanele morții; despre Polak, cel care cădea din cînd în cînd în crize și halucinații cumplite, retrăind momentul cînd a fost aruncat în lagăr pradă cîinilor și sfîșiat de către aceștia... Toată această omenire traumatizată își revine — cum spuneam — tratată la viață, și autoarea privește procesul acesta cu ochii deschiși larg a uimire și ni-l transmite cu bucuria pe care orice renaștere, pe care orice primăvară o provoacă în noi, mai ales cînd e vorba de o renaștere socială, de felul celei care începuse să cuprîndă întreaga țară la mijlocul deceniului cinci.

Rîndurile de față — care nu au deloc pretenția unei cronici de specialitate vroiau doar să prezinte o carte cu o tematică ce interesează pe cititorii acestei publicații și să invite la lectura ei — se simt totuși datoare să releve talentul în tot mai evidentă consolidare și afirmare a tinerei scriitoare Monica Săvulescu, harul ei de portretistă, setea cu care urmărește viața și o păstrează pe retina ei sensibilă.

SARA ȘTEIN

EXPOZIȚIE

La Bujumbura a fost inaugurată o expoziție comercială românească, prima de acest gen organizată în republica africană Burundi. Sînt înfățișate realizările diferitelor ramuri ale industriei românești.

„CÎNTAREA ROMÂNIEI”

În întreaga țară se desfășoară manifestări cultural-educative în cadrul festivalului național „Cîntarea României. Festivalul este deschis deopotrivă artiștilor amatori, cit și formațiilor profesionale din toate domeniile artei. Colectivele teatrale și muzicale pregătesc spectacole în premieră, cele mai multe inspirate din istoria națională.

100 000 NAVE

Prin ecluza românească de la Porțile de Fier a trecut recent cea de-a 100000-a navă de la inaugurarea activității ei, în 1969. Dacă în anul 1968 tonajul navelor care a traversat acest sector se ridica la 13 milioane tone anual, în prezent acesta a crescut la 23 milioane tone. Cifrele reliefează îmbunătățirea condițiilor în care este străbătută zona Cazanelor prin construcția sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier.

CENTRU CIVIC

În orașul Bistrița continuă lucrările de construcție a unui nou centru civic. Avînd conturate cîteva obiective încă din anii trecuți — sediul consiliului popular județean, complexul hotelier „Coroana de aur” și poșta — în acest an centrul civic își va întregi profilul prin înălțarea unor blocuri de locuințe cu 310 apartamente. Pînă la finele anului, urmează a fi predate locatarilor 1 100 apartamente ce vor fi construite în diferite cartiere ale orașului.

CURSURI UNESCO

Sub egida UNESCO se organizează de mai mulți ani în România cicluri de cursuri post-universitare, în serii cu durata de un an, destinate inginerilor și chimiștilor, indeosebi din țările în curs de dezvoltare. De curînd s-a inaugurat cea de-a 10-a serie — jubiliară — a cursurilor în specialitatea rafinarea petrolului și industrie petrochimică.

Pînă în prezent au absolvit cursurile UNESCO un număr de 120 de participanți din 40 de țări.

UN AUTOTURISM LA FIECARE 5 MINUTE

Banda de montaj a uzinei de autoturisme din Pitești lansează o „Dacie-1300” la fiecare 5—6 minute. Datorită calităților sale funcționale și de confort, autoturismul este tot mai mult solicitat pe piața internă și externă.

INDUSTRIA BUCUREȘTIULUI

Capitala nu este numai centrul politic și administrativ, ci și o importantă bază industrială a țării. Dinamismul dezvoltării ei este caracteristic întregii vieți economice, sociale și politice a țării. În 1977, producția globală pe municipiu va fi de 118 miliarde lei, depășind cu aproape 6 miliarde pe cea a anului precedent. În acest an vor fi puse în funcțiune peste 80 de capacități de producție.

Varia-Varia

Ecou din Carpentras

Ghetoul din Carpentras, care a durat pînă la Revoluția Franceză, a intrat în istoria insoritei provincii sudice a Franței. Secole de-a rîndul acest ghetu — care n-avea nimic din închistarea pe care o evocă în prezent noțiunea — a reprezentat un important centru de cultură iudaică. O lume și o viață plină de culoare de mult dispărute. Vechea și frumoasa sinagogă din Carpentras este în prezent mai mult un obiectiv turistic. Dar așa cum în multe din lucrările scriitorilor evrei originari din țările Europei răsăritene răzbate ecoul tîrgului dispărut, centrul iudaic provenențal își are și el nostalgicii săi. Unul dintre cei mai statornici și talentați este Armand Lunel, distins recent cu Marele premiu național pentru literatură. Semnalnd evenimentul, publicistul Arnold Mandel scria în revista L'Arche: „După ce în urmă cu cîteva ani Marele premiu al Academiei Franceze a fost atribuit lui Albert Cohen, iată că pentru a doua oară o recompensă literară prestigioasă încompunează o operă împregnată de spirit iudaic mediteranean”.

Opera lui Lunel reflectă, într-adevăr, în modul cel mai fericit această sinteză. Prin ansamblul lucrărilor sale scriitorul este pictorul și în același timp cîntărețul insoritei Provence, particularitate care i-a adus, în 1963, Marele premiu literar al acestei provincii. Dar el este și autorul operei „Esther din Carpentras” (căreia Darius Milhaud, și el provençal și evreu i-a făcut muzica), al libretului pentru opera „David” a lui Milhaud, al „Afacerii Dreyfus la Carpentras” (pentru care a primit premiul „Theophraste Renaudot”), al recentei „Istoriei a evreilor din Languedoc și din statele papale franceze”. Tematica iudaică ocupă deci un loc important în opera lui Armand Lunel așa că Mandel se consideră îndreptățit să afirme că scriitorul nu „este doar un evreu scriitor, ci un scriitor — evreu”.

Lunel nu se refugiază într-un provincialism îngust sau exotism marginal. Sinteza iudeo-provençală a operei sale este atît de reușită încît el apare ca unul din cele mai lirice temperamente ale scrișului francez. Distincțiile cu care a fost onorat și mai ales recenta premiere o dovedesc cu prisosință.

Zidurile sinagogii din Rouen povestesc...

Lucrările de restaurare din curtea Palatului de Justiție din Rouen au dus la descoperirea — chiar lângă marea scară a palatului — a vestigiilor unui edificiu medieval.

În ziua de 11 august 1976, lucrătorii șantierului au dezgropat o clădire în stil roman, cu lungimea de 14 și lățimea de 9 m. Arheologii care au luat locul lucrătorilor au dezgropat resturile unui turn și diferite coloane, dintre care una ornată cu imaginea a doi lei, precum și diverse vase și un candelabru din argilă. Pe pereții edificului, atât în interior cât și în exterior se află numeroase inscripții ebraice.

Specialiștii nu au căzut încă de acord asupra naturii precise a monumentului, căruia nu i s-a stabilit decât caracterul iudaic. Într-adevăr, amplasamentul Palatului de Justiție și a străzilor învecinate, dintre care cea mai importantă se numește și astăzi „Rue aux Juifs” (Strada evreilor) constituiau în evul mediu cartierul evreiesc din Rouen. Strada apropiată, „Strada masacrului” amintește de masacrarea populației evreiești din oraș, în timpul primei cruciade, din 1905.

Imediat ce s-a aflat despre această descoperire, profesorul Norman Golb — autorul unei lucrări asupra comunității evreiești medievale din Rouen — s-a deplasat la fața locului. Profesorul Golb, de la Universitatea din Chicago, care a reconstituit lunga istorie a evreilor din Rouen, și care s-a folosit în lucrările sale de un mare număr de documente, printre care și textele Geneizei din Cairo, a declarat imediat după sosirea sa în capitala Normandiei: „Avem dreptul să considerăm că ne aflăm în fața vestigiilor faimoasei școli superioare iudaice din evul mediu, a cărei strălucire a fost considerabilă pînă la decretul de expulzare din 1360.

Vestigiile respectivei construcții, care ar data de prin anii 1100—1125, nu ar constitui după părerea profesorului american, decât subsolul așezământului și anume spațiul unde erau depozitate manuscrisele. De altfel aceasta nu este prima descoperire arheologică din acest loc. În anul 1891, cu ocazia demolării unei case situate pe „Strada evreilor” a fost scoasă la lumină o construcție subterană, din materiale deosebit de rezistente. Din păcate atunci nu a fost întocmit un plan al acestui edificiu. Era vorba, probabil, de o sinagogă ce figura pe un plan vechi al orașului. O măturie din secolul XV situată alături de această sinagogă o altă clădire” (...) care ar fi servit drept școală evreilor din oraș”.

La originea comunității evreiești din Rouen ar sta o colonie de neguțători, veniți ca însoțitori ai legiunilor romane. Către anii 1000—1026, persecuțiile împotriva evreilor declanșate de ducele de Normandia ar fi determinat emigrarea parțială a evreilor din Rouen spre insulele britanice.

Acest curent s-a intensificat sub dominația lui Wilhelm Cuceritorul, care a cucerit Anglia în 1066, și a adus cu el numeroși normanzi.

În acea perioadă comunitatea a fost de multe ori obiectul a numeroase atacuri. În cursul unui asemenea atac și-a pierdut viața rabinului Senior, unul din frunzații obștei. Supraviețuitorii au trimis un emisar al Jor, pe Iacob Ben Yecutiel la Roma spre a obține de la papa Ioan al XVIII scrisori de protecție. Cu toate acestea, în anii 1095—96 represuniile s-au repetat, ceea ce a determinat o nouă emigrare spre Anglia.

Wilhelm Roșcovanul (1087—1100) a manifestat ca și tatăl său oarecare bunăvoință față de evreii din Normandia. El a permis chiar unora dintre ei convertiți cu forța în 1095, să revină la iudaism.

Pe la mijlocul secolului XII cronicarul Pierre de Cluny pomenește de „un rege al evreilor”, care ar trăi la Rouen. În anul 1217, regele Franței Filip-August îi

impune pe evreii din Rouen la plata sumei de 595 livre și 16 soli, o sumă modestă în comparație cu contribuțiile impuse celorlalte comunități, ceea ce înseamnă că evreii nu erau prea numeroși la Rouen.

Începând din secolele XI și XII, orașul Rouen a devenit un centru important de studii iudaice. Cei doi nepoți ai lui Rași, Rașbam și Rabenu Tam, precum și poetul spaniol Abraham Ibn Ezra figurează printre dascălii școlii superioare iudaice din acest oraș.

În anul 1306, după expulzarea evreilor din Franța, regele Filip cel Frumos a predat cartierele evreiești municipalității orașului. Pe vechiul amplasament al cartierului evreilor a fost amenajată o piață de legume iar în anul 1499 au fost puse fundațiile Palatului de Justiție.

În anul 1395 un mic număr de evrei revine în oraș. Urmașii lor sînt expulzați la finele secolului al XIV-lea.

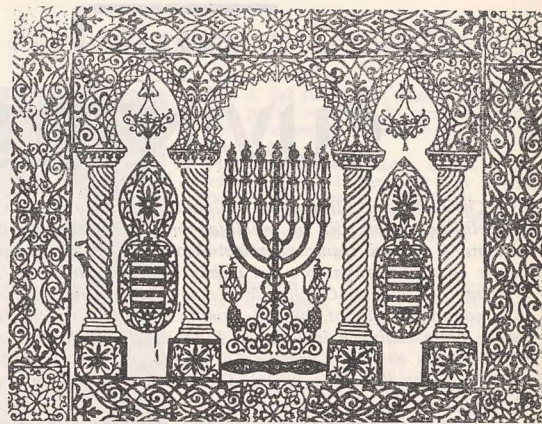
Abia în secolul al XVII-lea se reconstituie la Rouen o obște evreiască și anume de către sefarzi. Orașul devine astfel o „etapă” pentru exilații din peninsula iberică în drumul lor spre Amsterdam sau Hamburg.

Obștea evreiască din Rouen numără astăzi cam o mie de suflete. Cei mai mulți dintre membrii ei sînt originari din Africa de Nord.

Vestigiile iudaice datînd din evul mediu sînt rare în Franța. Această împrejurare contribuie evident, ca recenta descoperire să sporească interesul pentru acest oraș din Normandia, unde emigranții din Iudeea s-au stabilit acum două mii de ani.

GUY MALOUVIER

Motive
de artă
evreiască
din nordul
Africii
(sec. XIX)

Obștea de pe coasta Malabar

Pe coasta de sud-vest a Indiei, în statul Kerala, într-o regiune pitorească dominată de luxurianta vegetație tropicală, se află portul Cochin. S-ar putea spune că este un oraș pe insule, deoarece este așezat în cea mai mare parte pe un grup de insule de coastă. Un oraș întretăiat de apa mării care formează un fel de canale prin care se strecoară speciilele ambarcațiuni precum sunt lungi și înguste, ambarcațiuni care se întretaie adesea cu nave de comerț ce vin și pleacă din port. Printre obiectivele deosebit interes ce se recomandă călătorilor străini amatori de exotism, se află și sinagoga veche de pe insula Mattancherry.

Într-adevăr, deși încă luminoasă și atrăgătoare, clădirea cu turnul pe care se află așezat un ceasornic cu litere

ebraice, are o vechime de peste patru secole. A fost ridicată în 1568 și, deși a suferit unele transformări de-a lungul atîtor ani, și-a păstrat înfățișarea inițială. Șamesul care îndeplinește și funcția de ghid, un bărbat în vîrstă de vreo 40 de ani, sefard, dă bucuros amănunte despre istoria micii comunități evreiești locale, istorie împletită de altfel cu cea a vechii sinagogi.

„Partea sudică a coastei Malabar era încă din antichitate ținta corăbierilor de pe tărurile Mării Roșii, în căutare de condimente și mirodenii. Cînd Nabucadnezar a distrus Templul, în secolul VI î.e.n și a luat în captivitate populația, grupuri de refugiați din Iudeea au folosit și ei drumul prin strîmtoarea Bab el Mandeb spre a căuta adăpost pe coasta Malabar. Cîteva secole mai tîrziu, în anul 72 e.n., după ocuparea vechiului Israel de către romani, alți refugiați s-au așezat la Craganhore, cîteva zeci de kilometri nord de Cochin. Conviețuirea cu populația locală a fost armonioasă, dovadă că — în anul 379 — regele Parkaram Iravi Vanmar a predat șefului comunității evreiești Joseph Rabban cîteva frumoase table de aramă pe care se afla înscris dreptul evreilor de a stăpîni proprietăți și scutirea lor de dări speciale „atîta vreme cît va exista lumea și cerul”. Într-un dulap al sinagogii vechi se păstrează cu grijă aceste valoroase documente istorice din urmă cu mai bine de 16 secole.

Evreii din Craganhore au trăit liniștiți pînă spre sfîrșitul secolului XV. În această perioadă un număr de evrei spanioli izgoniți de inchiziție au ajuns pe coasta Malabar. Foarte curînd însă coloniștii portughezi au ocupat regiunea și astfel comunitatea din Craganhore a fost alungată. Ea s-a strămutat mai spre sud, pe insula Mattancherry care — mai tîrziu — a devenit parte a orașului Cochin. Coloniștii portughezi au apărut și aici, dar dominația lor asupra Cochinelului n-a durat mult, astfel că populația evreiască și-a putut reface sinagoga și continua viața pașnică. Turnul și ceasul cu inscripții ebraice, care servea și celorlalți locuitori la măsurarea timpului au fost ridicate mai tîrziu, în 1760. Cam tot pe atunci maharajah-ul din Travancore, capitala Keralei, a dăruit comunității o coroană de aur în semn de bună conviețuire.

Insula Mattancherry mai prezintă o particularitate: aici, aproape una lângă alta există lăcașuri de rugăciune ale diverselor culte. Astfel, aproape lipit de vechia sinagogă se află un templu hindus: nu prea departe de ele o biserică franciscană și alături de aceasta o moschee. Niciodată nu s-au semnalat incidente între credincioșii care frecventează lăcașele de rugăciune. Locuitorii vorbesc limba locală, malayalan.

Desigur, comunitatea a suferit de-a lungul secolelor multe transformări. În prezent mica obște numără aproximativ 100 de familii. Unii dintre componenții obștei sînt urmași ai vechilor locuitori, alții ai refugiaților de dată mai mult sau mai puțin recentă. Dar toți se mîndresc cu trecutul milenar al comunității. La 1968, cînd s-a sărbătorit cea de-a 400-a aniversare a sinagogii s-a amintit că se împlinesc totodată 1900 de ani de la stabilirea locuitorilor evrei pe meleagurile Cochin-ului.

Un cartier din Sanarate

Intr-o regiune semidesertică a Guatemalei, nu departe de Puerto Barrios, pe coasta caribiană se narate, transformat în ruine de reconstrucțiile vechiului orașel Sate-murul de pămînt din martie anul trecut. Primul cartier este numit de localnici, de pe acum, „orașul evreiesc”. În realitate, la Sanarate n-au locuit și nu locuiesc nici în prezent evrei. Dar obștea din Guatemala a hotărît să preia sarcina de a finanța și construi prin contribuția ei primii cartier de la Sanarate, în total 350 de apartamente care vor fi dăruite unor familii sărăcite.

Comunitatea din Guatemala este, din punct de vedere numeric, restrînsă. În total cam 1200 de suflete. Cea mai mare parte este concentrată în capitală: Ciudad de Guatemala. Deși există indicații că în perioada colonială s-au stabilit pe aceste meleaguri cîteva familii de marani, documente de arhivă indică începuturile așezării evreilor cam prin anul 1848. Se consemnează, de asemenea, contribuția lor la crearea primelor întreprinderi industriale din această țară. Pe la 1870 s-a constituit în Guatemala o mică instituție comunitară. Cu toate că de-a lungul anilor s-au produs oarecari schimbări în ce privește numărul de lo-

cuitori evrei, niciodată numărul acestora n-a trecut de 1500. Nici chiar după 1933, cînd s-a semnalat un oarecare aflus, datorită sosirii unui număr de refugiați din Germania nazistă.

Cu timpul, populația evreiască s-a grupat în jurul celor trei sinagogi, constituind entități comunitare separate; cea aschenază cu sinagoga „Șaarei Binianim”, cea sefardă cu sinagoga „Maghen David” și cea reformată cu sinagoga „Bet El”. Dar toate cele trei instituții conlucrează pe tărîmul activității sociale, de educație și în alte domenii de interes general. Așa a fost și în cazul ajutorării victimelor de pe urma cutremurului, inițiativa fiind luată în comun.

Obștea evreiască din Guatemala a fost și ea serios afectată de cutremur. În afara pagubelor individuale suferite de membrii ei, inișițiile comunitare au fost în mare parte avariate. Sinagogile „Șaarei Binianim” și „Maghen David” au fost scoase din uz urmînd o re restaurare; școala a fost literalmente transformată în ruine. Doar sinagoga „Bet El” a rămas drept lăcaș de rugăciune credincioșilor și ca loc de adunare pentru serviciile comunitare.

EVREII AMERICANI DE CULOARE

În cartierul Crown Heights din New York funcționează sinagoga Zihron rabi Eliezer Maskin, lăcaș de rugăciune de dată recentă al congregației ortodoxe inter-rasiale. Această congregație este constituită din aproape o sută de familii, în mare parte oameni de culoare. Numărul evreilor de culoare din Statele Unite este apreciat la 15.000. Conducătorul congregației Zihron rabi Eliezer Maskin, Robert Coleman, care a activat timp îndelungat în biroul Consiliului sinagogilor din Statele Unite, relevă că există în S.U.A. și alte sinagogi „de culoare”, dar cea de la Crown Heights ar fi prima „care se conformează strict tradițiilor ortodoxismului iudaic”. Directorul ritual al congregației David Schapiro este alb iar soția

sa este evreică de culoare. Rabinul David Bloch, profesor de filosofie și de talmud la Yeshiva University este consultant al congregației de oarece, deocamdată, congregația nu are un rabin. Serviciile religioase sînt efectuate, pe rînd, de enoriașii mai versați atît de culoare cît albi. Congregația dispune de un singur Sefer Tora dar are suficiente cărți de rugăciune, precum și taleisimi și tefilim pentru toți enoriașii. De asemenea s-a organizat un curs de Talmud Tora și se preconizează trimiterea la ieșiva a cîtorva evrei de culoare pentru a forma rabini.

Între membrii congregației Zihron rabi Eliezer Maskin domnește deplină armonie, limba principală utilizată în afara slujbelor religioase fiind idîșul.

FILATELIE

Cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la inaugurarea Sinagogii centrale din Viena a fost emis de către Oficiul poștal din Austria un timbru comemorativ. Marca prezintă o vedere de ansamblu a interiorului sinagogii.

CARNET

CUVINTELE

Cuvintele sînt sãrbãtoarea sufletului, sînt sãmîna din care rã sare floarea strãlucitoare a luminii. În credința lor naivã, oamenii tîrgului le atribuiau mireme și virtuți transcendente. Acolo, în înãlțimile celeste unde planează înainte de a se intrupa spre a-și împlini destinul pãmîntesc, sufletele neprihãnite se hrãnesc cu cuvinte. Cuvinte de adevãr și înțelepciune. Dar cu 40 de zile înainte de a coborî pe pãmînt, îngerul Domnului le pune o clipitã degetul pe frunte fãcînd uitate cuvintele invãțãturii. E în aceastã metaforã un înțeles mai adînc, anume cã nu existã înțelepciune de-a gata, cã fiecare fînjã muritoare trebuie sã pãșeascã ea însãși pe lungul drum al cunoașterii, la capãtul cãruia se aflã adevãrul.

Sufletele oamenilor tîrgului erau flãmînde și însetate de cuvinte. „Un cuvînt bun“, adicã o vorbã de spirit, un comentariu ingenios al pericopei, fãcea deliciu acestei omeniri acoperitã șase zile de talazurile griței pentru buciãcia de piine. Șase zile Sambational nevoii îi despãrșea de bucuriile spiritului, dar cînd prima stea vestea ivirea Șabatului, fluviul de foc conținea și odatã cu el și zbuciumul acestor suflete. Șabatul a fost creat în ziua a șasea ca încununare a Creației, menirea lui este de-a pururi sã aducã odihnã, pace, bucurie pe pãmînt. Logodnica Șabat pãșește fãrnice pe ulțele tîrgului și diadema care împodobește pãrul ei de abanos este alcãtuitã și din cuvinte bune. De unde provin aceste nestemate? Pescuite din oceanul nesfîrșit al Torei, au fost sãfuite de mîntea ascuțitã a cite unui rabin vestit și pãstrate în sîpetul memoriei generației. Din gura bunicului, cuvîntul a fost cules de tata iar acesta l-a predat fiului, care la rîndul sãu îl va preda neștirbit și fãrã cusur urmașului. Și așa cuvintele alcãtuite un nevãzut și trãinic șirag care leagã lumea tîrgului din tatã-n fiu.

Acesta este doar unul și nicidecum unicul izvor al cuvintelor. În afarã de tradiție și folclor, ele sînt aduse în tîrg și de cite un bãrbat uscãț și costeliv, cu bãrbuț de țap și cu fața ciuruitã de vãrsat. În forța mãruntã a tîrgului, prezența lui trece cu totul neobservatã. Șase zile existența lui nu intereseazã pe nimeni, cãci e mai obscur decît a celor mai modeste locuitori ai tîrgului. Aceasta e partea lui în zilele sãptãmîinii: sã fie un fir de iarbã, un grãunte de nisip, o frunzã neștiutã din pomul vieții. Dar în ziua a șaptea, printr-o ciudatã, inexplicabilã metamorfozã, devine dintr-o datã altul, cu adevãrat el însuși: maghidul care de la amvon dãruiește oamenilor nestematele cuvintelor. Doar trei trepte de lemn a urcãt și cu toate acestea cu cit pare el mai înalt, mai sus decît ceilalți, care-i sorb cu neșaf fiecare cuvînt... Glasul sãu, lamentație în început, urcã toatã gama, crește și se înalță și odatã cu el se înalță omul însuși. Omul neștit, cu bãrbuța roșcovanã și fața ciuruitã de vãrsat a devenit un bãrbat puternic, sigur pe adevãrul sãu. Grãuntele de nisip — sîncã semeață, strãluminatã de fulgere și spintecatã de trãsnete.

„Aruncãți piinea pe ape și dupã multã vreme o vei gãsi iarãși. Imparte-o în șapte și chiar opt, cãci nu știi ce nenorocire poate da peste pãmînt. Cînd se umplu norii de ploaie, o vãrsã pe pãmînt. Ori încoțoro ar cãdea copacul, fie spre miacãzi, fie spre miacãznoapte, în locul unde cade, acolo rãmîne. Cine se uitã dupã vînt, nu va semãna, și cine se uitã dupã nori, nu va secera...“.

În forța mãruntã a tîrgului, prezența strãinului mai mult scund, cu fața mîncatã de suferință trecuse nebãgatã în seamã. Dar acum, aici, ființa și cuvîntul lui sîrînesc cutremurãre, aproape el pare intrupare a înțeleptului rege. Trei trepte, îl despart de ceilalți și totuși cit de sus e acum. Cuvintele lui l-au înãlțat, pe aripa lor plutește și prin ele îl trage în sus și pe ceilalți. Mai tîrziu, cînd trei stiele se vor ivi pe cer spre a vesti sfîrșitul Șabatului, visul se va termina și el va redeveni asemenea celorlalți, ba chiar mai puțîn. Cãci ceilalți au fiecare, de bine de rãu, rostul lor, o casã, un pat și o masã, pe cînd rostul lui e drumul iar cuvintele — unica sa avuție. Chemarea lui e sã strãbatã drumurile, de cele mai multe ori cu piciorul, sã-și ostioiascã neodihna în culcuș strãin, sã șadã la masã strãinã, dar sã aducã oamenilor bucuria cuvintelor. Bucuria unui cuvînt bun. În schimbul acestei bucurii va primi cu mulțumire cîtiva bani mãruntți, o piine și un pahar de ceai — apoi va lua din nou calea drumeției, spre a-și împlini menirea.

Odatã cineva l-a întrebat dacã nu e nedrept ca cel urșit a purta în lume un atît de strãlucitor tezaur sã fie totodatã mai nevoiaș decît cel mai nevoiaș om al tîrgului... Maghidul l-a privit lung și cu nedumerire, s-a învãluit adînc în tãcere ca într-o mantie din care pãrea cã nu va vroi sã iasã. Într-un tîrziu a suris trist și a rãspuns cu povestea aceluia învãțãcel al lui Baal Șem care aflase cã undeva, într-un oraș îndepãrtat de la fãrmul unei mãri albastre se aflã un palat în care locuiește un om bogat ce rãsplãtește cu un ban de aur pe cel ce știe sã povesteascã o întimplare din viața vestitului fãcãtor de minuni. Îndemnat deopotrivã de dragoste pentru maestrul sãu și de propria sa sãrãcie, învãțãcelul porni la drum, strãbãtu tîneturi fãrã umãr și în cele din urmã bãtu la poarta palatului. Fu primit cu prietenie, ospãtat cu bucate alese, apoi îndemnat sã povesteascã. Dar nefericitul om nu fu în stare sã deschidã gura, cãci oricît se strãduia, nu era în stare sã-și aminteascã nici mãcar de o singurã întimplare din viața maestrului. El, care înainte fusese în stare sã povesteascã fãrã oprire zile și nopți în șir, nu-și putea aminti acum nici de una singurã... Umilit și rușinat, pãrãsi palatul, luînd din nou calea pribegiei. Cãci invãțãtura nu este nici cumunã cu care sã te împodobești cu semeție, nici nãrnãcop cu care sã sapi spre a dobîndi bogãții...

Cu același trist suris, omul își incheie povestirea și curînd pãrãsi tîrgul, aproape la fel de nebãgat în seamã cum venise. Oricum, nimeni n-ar fi știut sã spunã încoțoro il, purtase drumul și ciudatul sãu destinaț de stãpîn al unui tezaur de cuvinte...

VICTOR RUSU

În comunitãțile noastre

SIBIU: SARBATORIRE

Dr. Wilhelm Neumann, unul din cei mai stimați enoriași ai obștei, a împlinit venerabila vîrstã de 85 de ani. Tîmp de mulți ani, d-a sa a deținut funcția de președinte al comunitãții. Dînd expresie simțimintelor de prețuire și respect ce-i poartã, membrii obștei l-au sãrbãtorit într-un cadru emoționant și l-au proclamat președinte de onoare al comunitãții.

SUCEAVA: CORUL COMUNITĂȚII

Din inițiativa d-lui Haim Rimer, melamedul cursului de Talmud Torã, a luat ființă o formație coralã. Prima apariție publicã a corului a avut loc cu prilejul sãrbãtorii de Hanuca, bucurîndu-se de succes. Dirijor este d. Michel Zeilig.

Iosif Tirnauer יוסף

La Rãdãuți a încetat din viață Iosif Tirnauer, hahamul și deserventul de cult al comunitãții evreiești din acest oraș. Nãscut în anul 1913 în Șimleul Silvaniei, a studiat la școlile religioase (iesivot) din Satu Mare și Carei, dupã care, între anii 1935—1940, a funcționat ca invãțãtor la Șoncuta Mare și Sighetul Marmației.

Între anii 1940—1945 a fost deportat în mai multe lagãre fasciste.

Dupã eliberare, au funcționat cîtiva ani ca profesor la școala comunitãții evreiești din Arad iar apoi ca haham în cadrul comunitãților din orașele: Tg. Ocna, Gura Humor, Suceava, Fãlțiceni și Vatra Dornei. Din anul 1965 a fost transferat de cãtre F.C.E. la Rãdãuți, deservind totodatã și celelalte comunitãți din regiune.

Înmormintarea a avut loc în ziua de 1 februarie 1977. La trista ceremonie, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a fost reprezentat de d. prim-rabin I. M. Marilus. Au participat, de asemenea, reprezentanți ai comunitãților evreiești din orașele: Vatra Dornei, Cîmpulung Moldovenesc, Gura Humor, Siret, Rãdãuți și Suceava.

Elogiul defunctului a fost fãcut de d-nii prim-rabin I. M. Marilus și prof. Iacob Kamil, președintele comunitãții evreilor din Rãdãuți.

Cu adîncã durere, Fani, soție, Hertel și Lusla, frate și cumnatã (New York), veri și verișoare, aduc la cunoștință celor care l-au cunoscut și apreciat cã la 15 februarie a.c. se împlinesc 30 zile de la încetarea din viață a mult iubitului și adînc regretatului nostru

EFRAIM BAINER

Amintirea sufletului sãu cald și omenos va rãmîne veșnic în amintirea celor ce l-au cunoscut.

La 8 martie 1977 — 18 Adar — se împlinesc doi ani de cînd ne-a pãrãsit scumpul nostru

LEIBA FINCHILESCU

Vaslui

suflet ales, de toți prețuit pentru bunãtatea și noblețea sa.

Nu-l vom uita niciodatã. Beti, soție, Ozi, fiu, Pușa, norã, Adrian scumpul lui nepoțel și restul familiei.

Adînc îndureratã, Margit, soție, Tibi, Vera, Robi și Klari, copii, anunțã încetarea din viață a celui ce a fost

ANDREI (ANDOR) ROTH

decedat la 8 ianuarie 1977 la Arad, în vîrstã de 76 ani.

Cu adîncã durere aducem la cunoștință rudelor și prietenilor încetarea din viață a iubitului nostru

Ing. LEON PASCAL

decedat la vîrstã de 81 ani, în plinã activitate, la Paris.

Înhumarea a avut loc în ziua de 30 ianuarie 1977.

În numele întregii familii, Betris Pascal, soție, Finca și dr. Daja Löbel, sorã și cumnatã.

DECES

În perioada 26 ianuarie — 10 februarie 1977, în cimitirele Comunitãții evreilor din București au fost înhumați:

Rudolf Spiegler (64 ani) B-dul Magheru 43; Moritz Șapira (91) Lucaci 92; David Grassian (90) C. Nottara 22; Sami Moscovici (65) Valeriu Brãniște 56; Rãșela Daradici (64) Mincã Dumitru 34; Leib Grinstein (73) Aleea Lotrioiara 2; Clara Horovitz (77) Spl. Unirii 49; Riza Haia Lãzãrescu (67) Ana Davila 7; George Mailaender (82) Olteni 18; Bercu Abramovici (63) Cãlugãreni 80; Liza Zilbert (57) B-dul Ion Șulea 10; Pruncu Silvia Hechter (75) Rãspintiilor 29; Isidor Goldman (74) Mircea Vodã 38; Mariana Șapira (91) Dr. Lister 22; Maier Cohn (76) B-d. Dimitroff 178; Zeldã Lazarovici (79) Ilie Pintilie 35.

Doctor Sonia Ghinzburg anunțã cu durere cã au trecut șase ani de la moartea soțului

Inginer IDEL GHINZBURG
din Galați

Un gînd plios pentru sufletul lui.

Cu aceeași nemãrginitã durere, familia anunțã cã la 4 februarie 1977 s-au împlinit 2 ani de la încetarea din viață a scumpului și neuitatului nostru

LUPU AVRAM
din Huși

Figura lui luminoasã va sãlãsui permanent în sufletele și amintirea noastrã.

Antoaneta, soție și întreaga familie, anunțã cu durere cã la 30 octombrie 1976 a încetat din viață iubitul și devotatul lor

Avocat GABRIEL ABRAMOVICI
în vîrstã de 73 ani

Sufletul lui bun și cinstit va rãmîne veșnic în amintirea noastrã.

A fost înmormintat la Focșani, în ziua de 31 octombrie 1976.

Îndureratã, Renée, fiicã, Sergiu, fiu, Sebastian, ginere, Dorel, nepot și familiile înrudite anunțã cã la 6 ianuarie 1977 a decedat

Doctor IULIUS SAIDMAN
în vîrstã de 89 ani, din Focșani

Suflet bun, generos, exemplu de cinste și abnegație, și-a dãruit întreaga viață alinãrii celor în suferință.

Va rãmîne veșnic în amintirea noastrã.

Lucia, soție, Harry și Bela, fiu și norã, Zinca și Mordehai, Sofia și Iulian Psalt (Israel), surori și cumnați, Elena Weiss, cumnatã, împreună cu întreaga familie, anunțã cu durere încetarea din viață, la 24 ianuarie 1977, a iubitului lor

MARCEL ȘAPIRA
fost librar

Înmormintarea a avut loc la cimitirul spaniol din București, în ziua de 25 ianuarie 1977.

Frida Zalman și Zizi Rãdulescu, sorã și nepoatã (Brazilia), Lia Lebensohn, nepoatã (Israel), Rodica Cioc și Ernestina Adelberg, nepoate, anunțã cu adîncã durere încetarea din viață, la 21 ianuarie 1977, a celei ce a fost

CLARA HOROVITZ

Înmormintarea a avut loc la cimitirul evreiesc din Șoseaua Giurgiului București.

Profund îndureratã, soția, copiii, nepoții și întreaga familie anunțã cã la 14 februarie a.c. s-a împlinit un an de la pierderea scumpului nostru

HAIM MARCUS
Birlad

Suflet ales, va trãi veșnic în inimile noastre.

Familia: David, Viorica, Tudor, Mișu anunțã cu adîncã durere decesul scumpului și devotatului lor mame

GOLDA ROSENBERG (ARANCA)
nãscutã la Oradea

Înhumarea a avut loc în ziua de 6 februarie 1977.

Efigii în alb și negru

„Fiica“ lui Ibrăileanu

În vol. 2 al Amintirilor despre Ibrăileanu, proaspăt apărut în editura „Junimea“ din Iași (Antologie și bibliografie de Ion Popescu-Siroteanu) găsim o emoționantă întâmplare relatată de Traian Gheorghiu sub titlul Un incident și o concepție...

„Eram student la facultatea de litere și filosofie a Universității din Iași și mă afluam la cursul lui G. Ibrăileanu în ziua de 10 decembrie a anului 1927, zi în care studenții de dreapta sărbătoreau ziua lor... Deodată, de pe sală s-a auzit un pipă sfâșietor de femeie și un strigăt disperat: Ajutor!... Ibrăileanu și-a întrerupt cuvîntul și, repede cum nu-l mai văzusem niciodată, a ieșit pe sală. Nu știu ce și cu cine va fi vorbit, dar în vreo jumătate de minut s-a întors cu o studentă evreică, Golda H., pe care o cunoșteam cu toții, deși noi eram la secția de limba română iar ea la franceză. Era foarte emoționată: cu părul răvășit, cu lacrimi în ochi, tremura din tot corpul... Atacatorii au izbit de câteva ori cu ciomegile în ușă, dar niciunul n-a îndrăznit s-o deschidă...

Ibrăileanu se întorsese dintr-un excursie, era alb la față de indignare și de stăpînire de sine pe care și-o impusese. Cu glas tremurat s-a adresat victimei: — Luați loc, domnișoară!... — Mulțumesc, domnule profesor!... Și studenta s-a așezat în banca întâia. — V-au lovit, domnișoară?... — Da, domnule profesor. — Liniștiți-vă domnișoară!... Aici sunteți în afara de orice pericol... — Da, domnule profesor, dar cînd ies de aici?... — Atunci va declar fiica mea, va iau de braț și ieșim împreună... Și de o fi să luăm bătaie, o vom lua amindoi... Studenta mulțumi profesorului și-și șterse lacrimile.

Ibrăileanu se întorsese la catedră... Se așeză tăcut. În sală se făcuse o liniște perfectă. S-a împreunat minile și și-a rezemat coatele pe catedră, privind undeva, în sus, ca un marinar surprins de furtună în largul mării și care ar fi căutat Steaua Polară... A tăcut neobișnuit de mult... Noi simțeam că în această uriașă personalitate se elabora ceva ce se va exprima prin cuvinte de care ne vom aminti toată viața. Și într-adevăr așa a fost, căci deodată a rupt tăcerea. Se liniștise și acum vorbea cu același ton ca înainte: Domnișoarelor studențe și domnilor studenți, prelegerea de azi v-o termin ora viitoare... Acum nu mă mai pot concentra... Vă voi mai spune doar câteva cuvinte despre altceva... Și iar a tăcut, căutînd în sus... Apoi a continuat astfel: „Universul se imobilează în decursul a milioane

de ani prin însăși legea fundamentală a progresului: trecerea de la haos la cosmos... Aceasta au găndit — cu mii de ani în urmă elinii, care concepeau cosmosul ca o uriașă operă de artă, în care întrezeau o perfectă armonie... Omul nu poate face excepție de la această lege universală, fiind și el o minusculă parte din cosmos. Iar dacă există un proces de imobilizare a universului, cu atât mai mult acesta se constată în specia umană. De la pitecanthrop pînă la Kant, Eminescu, Einstein, Iorga — specia umană s-a imobilizat neîncetat. E drept că sînt și abateri, dar acestea sînt accidente care nu contrazic ci, dimpotrivă, întăresc regula. Principala linie de forță pe care evoluează specia noastră este aceea a lui homo sapiens, chiar dacă ici-colea își mai face apariția și homo stupidus. Acesta este absurd și nu merită măcar să fie luat în seamă. Iar dacă este luat în seamă, atunci trebuie compătimit, așa cum sînt compătimitți monștrii... Monștrii mor curînd. Specia nu recunoaște și-i elimină din stîmă ei. Monștrul ca și absurdul contrazice legea universală a perfecțiunii neîncetate. Cum evoluția se confundă, în cea mai mare parte, cu progresul, iar acesta se perfecționează, în relațiile dintre oameni aceasta se manifestă prin delicatețe. Am mai spus-o și altădată și nu voi înceta niciodată s-a spun: calitatea dominantă a oricărui om este delicatețea, toate celelalte derivînd din ea. Un om fără delicatețe, oricite alte calități ar avea, nu este cu adevărat un om. Astfel vom înțelege ușor de ce femeile, care sînt prin construcția lor naturală mai delicate, fizic și moral, decît bărbații, au și o mai mare parte de contribuție la imobilizarea speciei noastre. Închei scurta mea alocuțiune, aducînd un omagiu omului și, în primul rînd femeii...”

Ibrăileanu a tăcut. Apoi s-a ridicat și s-a îndreptat către studenta Golda H. spunîndu-i: „Domnișoară, în calitate de fiică a mea, luați-mă la braț și să pătrundem cu curaj în lumea de dincolo de ușă...”

Acesta a fost relatarea fostului student al lui Ibrăileanu, martor al celui „incident”, cum au fost atîtea în acei ani.

Îl vedem parcă pe autorul Adelei și al Spiritului critic, el însuși „spiritus rector” al revistei „Viața Românească”, ieșind pe poarta Universității ieșene la braț cu studenta Golda H — „fiica” lui de circumstanță, în acea înnegurată zi de 10 decembrie a anului 1927...

ANGHEL CORBEANU

Sărbătorirea d-lui prim-rabin dr. Ernest Neumann

Domnul dr. Ernest Neumann, prim-rabin al Comunității evreilor (M) din Timișoara, a împlinit vârsta de 60 de ani. Totodată au trecut 35 de ani de cînd d-sa se află în serviciul obștei din orașul de pe malul Begăi. Conducerea comunității a ținut să marcheze dubla aniversare printr-o festivitate ce a avut loc în ziua de 30 ianuarie 1977. Sărbătorirea a fost cinstită de prezența Eminenței

Sale d. Șef rabin și a d-nei dr. Rosen. Au luat parte membri de vază ai comunității, precum și conducători ai cultelor din oraș.

La orele 11 dimineața a avut loc un serviciu divin la templul din cartierul Fabric. În numele conducerii comunității, d. Paul Friedländer, președinte, a făcut elogiul sărbătoritului și i-a adresat mulțumiri pentru serviciile îndelungate.

Eminența Sa a evocat, în cuvîntarea rostită, bogata tradiție istorică a acestei comunități, eminențele figuri de rabini și erudiți ce au păstorit-o în decursul vremurilor. Păstorul spiritual al obștei evreiești din România a insistat în mod deosebit, cu acest prilej, asupra răspunderii ce revine deservenților de cult și conducătorilor de comunități, datoriei ce o au de a fi deopotrivă la înălțimea tradiției trecutului și a vremurilor de azi, cînd ne bucurăm de toate condițiile spre a ne păstra credința, datinile, instituțiile. Eminența Sa a elogiat pe d. prim-rabin dr. Ernest Neumann, care desăfoară o muncă plină de rivnă și dăruire spre binele comunității și a coreligionarilor din Timișoara.

Dl. prim-rabin dr. Ernest Neumann a mulțumit pentru cuvintele atît de frumoase și pentru dovezile de dragoste și prețuire ce i-au fost arătate, exprimîndu-și hotărîrea de a sta mai departe în slujba obștei.

Conducerea comunității a oferit un Kiduș, la care au fost invitați toți participanții la festivitate.

În restaurantul ritual al comunității a avut loc un prînz festiv. Au luat parte: Eminența Sa și d-na dr. Rosen; conducători ai cultelor și autorităților locale. În timpul prînzului au fost rostitے numeroase toasturi în onoarea sărbătoritului.

Redacția noastră se alătură celor ce l-au felicitat călduros pe d. prim-rabin dr. Ernest Neumann, căruia îi adresează pe aceasta cal tradițională urare *Ad mea veesrim!*

D-l. Abraham Farchi la 90 de ani

„Miine domnul Farchi împlinește 90 de ani; să nu uitați să scrieți despre asta în revistă!” ne-a spus Eminența Sa. Cum am putea uita? Președintele secției seferade a Comunității evreilor (M) din București este doar una din figurile mult respectate și admirate ale obștei noastre. În fiecare an, o zi după Hamișa Asar Beșvat, ne adunăm într-unul din birourile comunității și ridicăm o cupă în sănătatea venerabilului sărbătorit.

Deschidem colecția revistei de acum zece ani. La pagina a patra ne întîmpină figura surzătoare a d-lui Farchi și sub ele rîndurile noastre de admirație și prietenie. „Sărbătoritul — coborînd dintr-o respectată familie sefardă — activează de mulți ani, cu energie și devotațiune,

pe tărîmul obștei”. De atunci au trecut zece ani, domnul Farchi a devenit nonagenar, dar energia și spiritul activ nu s-au resimțit prea mult de pe urma acestui amănunt. Prezent în fiecare zi de sărbătoare la templul sefard, nelipsit de la ședințele de lucru ale Federației, din conducerea căreia face parte, la curînt cu toate problemele obștei, d. Farchi a rămas ceea ce a fost toată viața — un om activ, energic, devotat cu tot sufletul credinței, tradiției, comunității.

Mărturisindu-i în acest ceas aniversar în mod public admirația, dragostea și prețuirea noastră, ce altceva mai bun îi putem dori decît deplină sănătate și mulți ani de viață de aici înainte, împreună cu toți ce-i sînt apropiați și dragi.

Redacția

Oaspeții noștri

Acad. Lazar Dubinovski (U.R.S.S.)

În seara de 31 ianuarie 1977, conducerea Federației Comunităților Evreiești (M) din R.S. România a oferit o masă în cinstea acad. Lazar Dubinovski, care ne-a vizitat țara. Salutîndu-l pe oaspete — figură proeminentă a culturii sovietice și în același timp membru de vază al obștei evreiești din patria sa — Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a exprimat simțămintele de dragoste frățească și de egală prețuire cu care întîmpinăm pe coreligionarii din est sau vest. Dl. Șef rabin și-a exprimat speranța că relațiile dintre comunitățile evreiești din R. S. România și U.R.S.S. se vor dezvolta, pe baza respectului reciproc și în spiritul tradiției comune iudaice.

În cuvîntul său, acad. L. Dubinovski a

mărturisit bucuria de a se afla la aceeași masă cu Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen — despre care a afirmat că „nu este numai conducătorul venerat al obștei evreiești din România, ci și o personalitate proeminentă a iudaismului contemporan” — precum și de a fi putut lua cunoștință la fața locului de viața și înfăptuirile comunității noastre. Aceste înfăptuiri sînt cunoscute și recunoscute de evreii de pretutindeni, care privesc cu admirație și recunoștință spre experiența plină de succese a comunității evreiești din România.

În timpul șederii la București, acad. Lazar Dubinovski a vizitat câteva instituții ale Federației și a avut o convorbire cordială cu Eminența Sa.

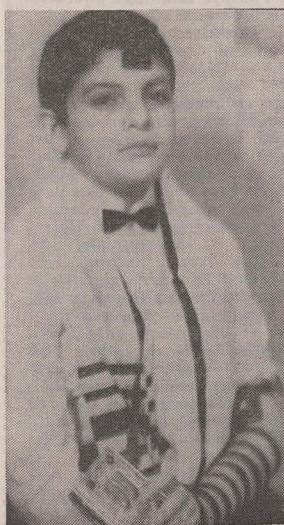
Delegația United Jewish Appeal

În ziua de 2 februarie ne-a vizitat obștea o delegație a organizației americane United Jewish Appeal. În cadrul unei întîlniri cu conducerea F.C.E. (M), oaspeții au ascultat o expunere a Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen despre problemele actuale ale vieții evreiești, precum și despre realizările obștei evreiești din România. Cu viu interes au luat cunoștință de înfăptuirile pe tărîmul vieții religioase, a menținerii așe-

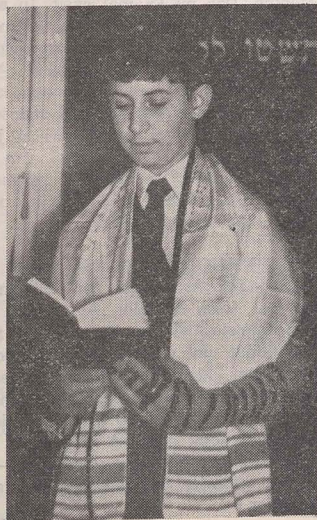
zămîntelor și instituțiilor iudaice, al păstrării valorilor culturale și al folclorului evreiesc etc. De asemenea au luat cunoștință la fața locului de amplul program de ajutorare a coreligionarilor bătrîni, bolnavi, victime ale fascismului — program ce-l realizează Federația cu sprijinul financiar al Joint-ului.

Au fost vizitate câteva așezăminte ale Federației, oaspeții exprimîndu-și admirația pentru cele văzute.

Au devenit Bar Mițva

Avram Sorin - Iasi

Iulian Goldstein - Baia Mare

Tablouri dintr-o expoziție

CAZUL MENTEN

DUPĂ CE DECENII A DUS O EXISTENȚĂ NETULBURATĂ, UN PASIONAT COLECȚIONAR DE OPERE DE ARTĂ ȘI SĂDIC CRIMINAL E TRADUS ÎN FAȚA JUSTIȚIEI OLANDEZE.

Cine este Menten, pe numele său complet: Pieter Nicolas Menten. Identitatea sau care a trăit în ultimele decenii este aceea a unui avut comerciant din Amsterdam, totodată reputat colecționar de opere de artă. Ceea ce nu ar fi inexact, dar ar fi incomplet. Pentru că Menten a mai colecționat ceva la viața lui: crime de război. A ordonat masacre și a săvârșit cu mâna lui asinate în rândurile evreilor din teritoriile ocupate de trupele naziste în răsăritul Europei, în anii celui de-al doilea război mondial. Deși olandez de origine, fiu al unui bogat om de afaceri din Rotterdam, el s-a instrăinat de firea dreaptă și generoasă a poporului său, a arborat insigna SS și neagra uniformă de Haupt-scharführer și a ucis, a ucis cu frenezia, dar și cu un scop precis: să-și jefuiască victimele, să acapareze mai ales obiectele de artă aflate în posesia lor. Căci Menten a fost unul dintre acei monștri cărora o subtilă trăsură de pensulă, o cizelură rafinată ori o patetică frază simfonică le făceau aceeași plăcere ca și un tir de mitralieră țintit spre un pîlc de oameni aliniați pe marginea gropii comune.

Pasiunea pentru picturile de preț i-a adus lui Menten o veritabilă pinacotecă. Dar — dincolo de aceste tablouri se succed și alternează, ca secvențele unui film în care prezentul și trecutul se întrepătrund, alte tablouri, al căror personaj principal este chiar Pieter Nicolaas Menten.

UN PRETINS MOȘIER IRLANDEZ CU NUMELE DE MINTON. Cu câteva săptămîni în urmă, în seara de 6 decembrie 1976, a fost arestat în hotelul „Illuster” din mica localitate Uster de lângă Zürich, un domn în vîrstă, care se înregistrase la recepție sub numele de Minton, indicînd calitatea de „moșier irlandez”. Poliștii elvețieni care l-au reținut erau întovărășiți de trei colegi olandezi și de un ziarist, compatriot al acestora din urmă, Hans Knoop, redactor șef al revistei „Accent” (se va vedea mai jos rolul lui important în această acțiune). „Minton” nu a tăgăduit că este de fapt cetățeanul olandez Menten, punînd schimbarea de nume pe seama unei simple erori de transcriere, săvîrșită de personalul hotelului. Cit despre prezentarea legitimației irlandeze, el a afirmat că are, realmente, un al doilea domiciliu în Irlanda, unde tocmai intenționa să plece. Dar, așa cum rezulta din biletele de avion găsite asupra lui, ținta spre care vroia să se îndrepte peste câteva zile era alta: New York-ul. Spera să i se piardă astfel urma.

Camuflajul sub care se oprise în republica din Alpi fusese prea străvezit. A fost depistat la Uster de ziaristul elvețian Martin Walsler, care aflase din presă de dispariția sa din luxoasa vilă, cu 30 de camere, de la Blaricum, lângă Amsterdam, după ce împotriva lui fusese lansat un mandat de arestare. Walsler comunicase imediat descoperirea sa revistei „Accent”, care ducea, din vara trecută, o vie campanie în „cazul Menten”, socotit drept o sfidare la adresa ideii de justiție. La rîndul ei, revista a pus pe o pistă certă autoritățile, care, prin Interpol, îl căutaseră pe Menten pînă în America de sud. Capturarea a fost urmată de consimțămîntul Consiliului federal elvețian de a-l preda Olandei. Noi documente acuzatoare, olandeze și sovietice, precum și depozițiile inedite ale unor martori oculari însoțiseră cererea de expulzare. Insuși ministrul de justiție olandez, Andries van Agt, a vizitat Berna pentru a o susține. A devenit astfel posibilă reluarea unei anchete, dusă cîndva, se pare, cu intenționată superficialitate și stînsă fără concluzia care se impunea: aceea că lui Menten i se cuvine tratamentul aplicat criminalilor de război.

FABRICI, SONDE, FERME ȘI SINGE. Își părăsise patria încă de tînr, în 1923, pentru a deveni în Polonia proprietar

de fabrici, puțuri de petrol și terenuri agricole. Interesul pentru valorile artistice (la el un interes tot mercantil) și l-a dezvăluit mai tîrziu. Înaintea lui, și-a manifestat vocația antisemită, deoarece ambițiile sale de om de afaceri erau onorî stînjinite de firme evreiești. După declanșarea războiului, cotropitorii hitleristi ai teritoriilor poloneze au găsit repede în el un colaborator din cei mai devotați și mai activi. S-a pus în slujba lor nu numai pentru a-și păstra intacte firmele și averile, ci și pentru că fascismul dădea satisfacție naturii sale brutale, îi făgăduia spectacole sîngeroase, al căror rezizor putea fi el însuși.

Venise momentul răfuclilor cu foștii săi concurenți evrei, momentul înhătării bunurilor lor (printre care și mult rîvrite piese de artă), dar și al pogromurilor fără alt scop decît exterminarea bestială a unor întregi comunități. Extinderea spre răsărit a arcei războiului

Pieter Menten în momentul arestării

i-a ațîțat și mai mult gusturile asinase. În 1941 și 1942, comandourile SS de sub conducerea sa au ucis 120 de evrei în satele poloneze Uryez și Podhorce. Pe teritoriul sovietic au fost găsite, după război, în morminte comune, leșurile a 800 de evrei împușcați din ordinul său. Dar, așa cum bine se știe, iudeofobia a fost numai o latură a paranoiei naziste. În iulie 1941, au fost lichidați 39 de profesori de la universitatea din Lvov. Menten a fost acela care a dirijat operațiunea. Nu s-a dat în lături nici de la incursiuni prădalnice în edificiile istorice.

În 1942 și-a adus aminte de vechea sa patrie. Apăruseră semne ale cotelurii războiului și, probabil, îl invadase teama de viitor. Credea că în Olanda va putea beneficia nestingherit de renta crimelor sale. A încercat în vagoane comune jefurile și s-a întors ca fățîș simpatizant al ocupanților — aceiași ocupanți hitleristi — ai Olandei. În Polonia avusese „contacte prietenești” cu comandantul siguranței naziste, generalul SS Eberhard Schöngarth. Transferarea acestuia în Olanda, la 1 iunie 1944, le-a dat prilejul să-și reia relațiile amicale. Schöngarth participase, alături de Adolf Eichmann, la conferința de la Wannsee, unde a fost elaborată „soluția finală a problemei evreiești”. Olanda a devenit și ea un cîmp de aplicare a acestei decizii infernale. Schöngarth a avut, fără îndoială, în Menten un consilier experimental.

În vremea aceea, o fetiță evreică, claustrată în podul unei case din Amsterdam, nota vizitările în jurnalul ei: „...Totuși, dacă privesc la cer, cred că toate se vor schimba în bine și că această cruzime va trebui să piară o dată, și atunci pacea și liniștea vor domni iarăși pe pămînt”. Nu a trecut mult și Anne Frank a putut privi cerul altfel decît prin ferestrele închisorii sale voluntare. Se afla, însă, sub paza călăilor, în drum spre lagărul de la Bergen-Belsen, unde o aștepta sfîrșitul. Soarta ei, simbolică ei soartă, ne îndeamnă să afirmăm că numele lui Men-

ten este legat nu numai de moartea a numeroși evrei din Europa răsăriteană, ci și de tragedia evreimii olandeze.

ANCHETATORUL PUS SUB ANCHETĂ. Anii imediat următori zdrobirii nazismului i-au adus, desigur, profunde neliniști și îngrijorări, dar nu și sancțiunea meritată, pe măsura acuzațiilor formulate, pe cale oficială, din partea Poloniei și a Israelului. În 1950, a fost condamnat la opt luni de închisoare învinuit fiind nu de crime de război, ci numai de colaboraționism. „Se știe cu siguranță — scria „Frankfurter Rundschau” — că a avut ocrotitori foarte influenți. Unul dintre avocații săi a fost președintele de atunci al Camerei olandeze a deputaților, dr. L. Kortenhorst”. În 1951, același personaj a cerut — în calitate sa de înalt demnitar al parlamentului — deplina reabilitare a lui Menten.

Campania împotriva lui n-a încetat, totuși. Noi acuzații, întemeiate pe puternice dovezi, aparute pe atunci în ziarul israelian „Haaretz” au determinat reluarea cercetărilor. Conducerea lor a fost încredințată judecătorului F. Rohling de la tribunalul special din Amsterdam. Dar Menten, simțîndu-se apărat din umbră (și nu numai din umbră), a contraatacat, obținînd să se deschidă o procedură judiciară împotriva lui Rohling, sub pretextul că acesta s-ar fi făcut vinovat de spurj și falsificarea de documente. Patru ani de hrătuclii și amărăciuni a avut de îndurat Rohling pînă a izbutit să reducă la zero calomniile cu care fusese împrôscat de către Menten și prietenii săi. („Frankfurter Rundschau” îl amintește mai ales pe judecătorul W. Hassold, vicepreședintele de atunci al tribunalului din Amsterdam).

Șocurile prin care a trecut Rohling au avut efectul unui avertisment pentru cei care ar fi dorit să mai pretindă pedepsirea lui Menten. Fapt este că acesta — relansat cu impetuozitate în sfera afacerilor — părea să-și fi cîștigat imunitatea. Și așa a fost pînă în vara trecută.

LICITAȚIA NU S-A MAI ȚINUT. Devenit stăpînul unei averi de 60 de milioane de guldeni, Menten a crezut că s-a așternut uitarea peste capitolul nazist al vieții sale și a hotărît, pe la mijlocul anului trecut, să pună în vinzare 400 de obiecte de artă din „colecția sa particulară” (încredîndu-l, în acest scop, cunoscutelor case Sotheby și Max van Waay, specializate în vinderea la licitație a unor astfel de obiecte). Calculul lui Menten s-a dovedit greșit. Opinia publică, presa, lumea artiștilor și-a pus întrebarea (înscrisă și pe placatele purtate la o demonstrație de stradă): de unde provin tablourile, gobelinurile, vasele de porțelan din secolele XVI și XVII, pe care Menten vrea să le transforme acum în bani? Redactorul șef al revistei „Accent”, Hans Knoop, sprijinit de societatea olandeză de televiziune Tros și de ziaristul israelian Haviv Cnaan, a refăcut întreaga traectorie urmată de Menten și a găsit sursa — de altfel, cunoscută cîndva — a tezaurului deținut de acesta: prădăciunile din timpul războiului.

Reportajele publicate de „Accent” au determinat anularea licitației cu puțin înainte de data fixată și punerea sub sechestru, din ordinul unui judecător de instrucție, a obiectelor de artă care urma să fie vîndute. Cariera lui Menten intrase iarăși în vizorul justiției. Ancheta a durat cîteva luni. La 11 noiembrie a fost emis un mandat de arestare.

Poliția s-a prezentat abia la 15 noiembrie la sumptuosul domiciliu al lui Menten. Dar nu l-a mai găsit. În seara precedentă trecuse granița în automobil. Înceteala cu care au lucrat agenții s-a datorat doar neglijenței? „Neue Zürcher Zeitung” are o altă explicație: „Acuzatul întreprinse legături strîns cu înalți politicieni și funcționari ai justiției”. Insuși ministrul justiției, van Agt, a recunoscut că o anumită „permeabilitate” a serviciilor sale a făcut cu putință dispariția lui Menten.

AUTOSANȚIONARE SAU ACT DE LAȘITATE. Ascunzîșul din Elveția nu i-a fost, însă, de folos. Am relatat mai sus împrejurările arestării. Ar mai fi de menționat un episod. Adus la poliția din Uster, Menten a încercat să se sinucidă luînd o mare doză de somnifere (a fost salvat imediat). Cum trebuie interpretat acest gest? A intenționat să-și aplice singur pedeapsa supremă — ori a vrut să evite, cu lașitate, judecata oamenilor?

Coincidențe tulburătoare

Afacerea Dreyfus n-a fost doar o eroare judiciară ci și pretextul declanșării unei deșănțate campanii antisemite, care s-a prelungit mult timp după ce înscenarea jusese dovedită. „Afacerea” a pasionat opinia publică decenii de-a rîndul și s-ar părea că asupra ei s-a spus tot ce se putea spune. Maurice Baumont, profesor la Sorbona, membru al Academiei de științe morale și politice din Franța, nu este însă de aceeași părere. Într-o carte recent apărută — „In inima afacerii Dreyfus” editată de Del Duca, Paris — el dezvăluie printr-alte elemente necunoscute, un episod care adevărat senzational: Afacerea Dreyfus a fost evocată și descrisă aproape cu exactitate cu trei luni înainte de declanșarea ei.

În 1894 — scrie autorul — Le Petit Journal era ziarul cel mai citit din Franța: tirajul său mediu atinge cifra de un milion de exemplare. Anuarul presei din 1895 considera că era cel mai ridicat tiraj din lume la acea vreme. Concurența cu Petit Parisien se desfășura în special pe terenul foiletonelor foarte la modă. (Foiletonul se numea romanul publicat în serie). Petit Journal a început, deci, la 23 aprilie, 1894, publicarea foiletonului „Locotenentul Philippe” prima parte a romanului lui Louis Letang „Cei doi frați”. În acest foileton era descrisă acțiunea unor conspiratori care urmăreau să distrugă cariera căpitanului de geniu Philippe, detașat la ministerul de război. Ei sustrag cîteva documente așa zis secrete din biroul unui colonel din minister. O scrisoare anonimă avertizează pe colonel că în serviciul său s-a strecurat un trădător care furnizează documente unui ofițer german din serviciul de informații. Se ordonă o anchetă și, într-adevăr, dosarul dispărut este găsit în biroul de la domiciliul căpitanului Philippe, iar în plic se găsea și un bilețel adresat unui ofițer german, în care scria: „Vă expediaz documentele promise, sînt de cea mai mare importanță”. Scrisul căpitanului era contrafăcut cu dexteritate. Ofițerul este arestat și transportat în secret la închisoare. Dar conspiratorii, cîndtîm cu orice chip să-l ducă la pierzanie, informează zărele și provoacă un scandal în jurul „infașei trădării a unui ofițer din Ministerul de război”. Numele ofițerului este dat în vileag. Cu greu nevinovatul scapă de la moarte.

Aceasta este, pe scurt, povestea din Petit Journal, relatată de Maurice Baumont și care, repetăm, a început a fi publicată la 23 aprilie 1894. Desfășurarea arestării a fost relatată în foiletonule care au apărut între 2 și 30 iunie. Este cu adevărat tulburător cit de apropiată este descrierea cu cea ce avea să fie „Afacerea Dreyfus” (să nu se uite că și Alfred Dreyfus era căpitan de geniu detașat la Ministerul de război) declanșată asupra sfîrșitului aceluiași.

Romanul „Les deux frères” a apărut în volum în 1895. Comentarul din Nouveau Larousse Illustré, ediția 1901, scrie că „Locotenentul Philippe amintește Afacerea Dreyfus”. Firește că o amintește. Dar în Larousse nu se relevă că această parte a romanului a apărut în foileton ÎNAINTE ca „Afacerea Dreyfus” pe care a descris-o aproape cu precizie, să se fi desfășurat. Este cu atât mai semnificativ cu cît Petit Journal a fost unul din cei mai furibunzi susținători ai campaniei antidreyfusarde. „Urmărea oare foiletonul din vara anului 1894 să pună la îndemîna celor interesați scenariul viitoarei mașinațiuni?” — se întreabă Baumont... Mai departe autorul arată că Raymond Poincaré, ministru în cabinetul lui Charles Dupuy în 1894 (cînd s-a declanșat afacerea Dreyfus) ar fi declarat în fața Curții de casație, la 20 decembrie 1898 „Di. Dupuy — care citise, la timpul său, foiletonul din Petit Journal — ne-a spus recent, d-lui de Lanessan și mie: mă întreb dacă n-am fost victimele unei imense mistificări”.

Să fi fost doar întîmplarea care a provocat necrezuta coincidență?

GLOSAR IUDAIC

ȘOMRONIȚI

Trib ebraic din antichitate, a făcut parte din regatul lui Efraim. Șomroniții consideră sfântă cărțile lui Moșe, nu însă și cărțile profetilor și Tora orală. De asemenea, nu recunosc regulile introduse de Ezra și Nehemia, precum și de învățații Marii Adunări.

ȘOFTIM

(Literal: Judecători)

Capetenii ale poporului din secolele XI—XIII înaintea erei actuale, de la moartea lui Iehosua și până la perioada regilor. Aceste capetenii s-au ridicat întru izbăvirea poporului de dușmanii săi, precum și ca judecători în Israel.

ȘEHITA

(Literal: tăiere)

Sacrificarea păsărilor și vitelor cu un cuțit ascuțit, de către un șohet (haham), după regulile iudaice.

ȘAHARIT

Răstimpul dintre ivirea luceafărului și pătrimea zilei, când se rostește o rugăciune specială, atît în zilele obișnuite, cît și de Șabat și sărbători, înlocuind jertfa diurnă ce se aducea în templul din Ierusalim.

Tradiția afirmă că patriarhul Avraam a întocmit această rugăciune.

ȘIR AMAALOT

(Literal: Cîntare a treptelor)

Cuvintele de început a unui număr de 15 psalmi (120—135) care proslăvesc întorcerea în Sion, pelerinajul spre orașul-sfânt Ierusalim, oficerile în templul sfânt, de asemenea cuprind îndemn de îmbărbătare la vreme de necaz.

Acești psalmi le rostim în serile de Sucot.

ȘIR AȘIRIM

(Literal: Cîntarea cîntărilor)

Prima dintre cele cinci Megilot; a fost alcătuită de către regele Șlomo. Se citește în serile de Șabat și în Șabatul din săptămîna de Pesah.

SIMHA RAZ

În pagina a 12-a textul în limba ebraică.

INDIVIDUL ȘI OBȘTEA

(Urmare din pag. 1-a)

burile în oraș — el și le face pe cîmp. Eu mă scol dis-de-dimineață ca să-mi văd de treabă — și el se scoolă dis-de-dimineață și-și vede de treabă. Eu nu mă pricep la treaba pe care o face el — și el nu se pricepe la treaba pe care o fac eu. Poate credeți că lucrul meu e mai important și treaba lui e mai puțin importantă? Așa ne-au învățat înțelepții noștri: ceea ce contează nu este importanța muncii ci sinceritatea cu care este efectuată. În Midraș (Kohélet Raba, 4, 17) ni se povestește despre un oarecare Simeon din Sihnin care săpa fîntîni în Ierusalim, ca o dată întîlnindu-se cu rabi Iohanen ben Zaccai, i-a spus: „Rabi eu sînt mai mare decît tine!” Surprins rabi Iohanen l-a întrebant: „De ce crezi acest lucru, fiule? La care Simeon răspunde: „Pentru că meseria mea este mai utilă societății decît a ta. Tu însuși cînd ești pus în fața unei probleme de puritate, îl trimiți pe credincios să se scalde în bazinele pe care le sap eu...”

La fel de importantă și la fel de reliefată este și legătura sufletească între membrii aceleiași societăți, legătura fără de care nici societatea — dar nici oamenii nu pot trăi. O legendă reprodusă în Talmud (Taanat 23/a) ne povestește despre Honi Hameaghel, că ar fi dormit o dată, datorită unui miracol, șaptezeci de ani în șir. La capătul acestui lung răstimp se trezi și porni spre orașul în care locuise mai înainte. Aici găsi oameni necunoscuți, străzi noi, case noi. Se interesă dacă fiul lui nu mai trăiește. I se răspunde că fiul lui nu mai trăiește, dar mai trăiește nepotul lui. El le zise: „Eu sînt Honi”, dar nimeni nu-l crezu. Se duse la Beit Hamidră, la școala satului său și găsi mai mulți învățați în studiu. Se așază printre ei. La un moment dat, unul dintre ei zise: „Învățătura noastră nu este astăzi așa de clară, cum fusese pe vremea lui Honi Hameaghel. Căci Honi cînd intra în școală, nu exista problemă pe care el să nu o fi putut rezolva.” Auzind aceste cuvinte, Honi se ridică și zise: „Eu sînt Honi”. Lumea însă se îndepărtă de el cu frică, crezîndu-l nebun. Văzîndu-se izolat, el îl rugă pe Dumnezeu să-i ia viața, căci își zise: „Sau viața în societate — sau mai bine moartea!”

Hilel — acest mare cunoscător al sufletului omeneș a fost acela care a formulat primul, într-o formă categorică și fără rezerve, următorul principiu:

„Să nu te desparți de obște” (Avot 2, 5). Iar midrașul (Bereșit Raba, 48, 14) concretizează: „Poartă-te după obiceiul localității în care te afli”.

Cel mai de preț bun pe care omul îl poate dobîndi în viață este după părerea Talmudului, tocmai dragostea și respectul oamenilor. „Trei coroane există pe lume, coroana Torei, coroana Sacerdoșului și coroana puterii lumestii. Coroana bunului renume este însă mai valoroasă decît toate celelalte”. (Avot 4, 17). Dar cum se obține respectul oamenilor? Iată ce ne spune Mișna în Avot 4, 1: „Cine este respectat? Cel care respectă oamenii”. Iar în aceiași ordine de idei, tot în Avot (3, 13) ni se spune: „Tot ce place oamenilor, îi place și Celui de sus”. Aceasta este dealfel o așertuine de valoare simbolică pentru gîndirea religioasă evreiască. Religia și religiozitatea nu se rezumă la relațiile între individ și divinitate, ci se referă nu mai puțin și la relațiile dintre individ și semenii lui. Aceași idee este exprimată în Talmudul ierusalimean în felul următor: „Atî din Tora, cît și din cărțile profetilor precum și din celelalte scrieri sfinte, reiese că omul este ținut să se achite de obligațiunile sale nu numai față de Dumnezeu, dar și față de oameni. Din Tora de unde rezultă acest lucru? Căci este scris: „Și fiți curați în fața lui Dumnezeu și în fața poporului” (Numeri 32, 22). Dar în cărțile profetilor? Căci este scris: Dumnezeu o știe, și tot poporul o știe... (Iehosua 22,22). Dar în celelalte scrieri sfinte? Căci este scris: „Și vei găsi har și bună înțelegere în ochii lui Dumnezeu și în ochii oamenilor” (Pilde 3, 4). (Ier. Șekalim 47/c).

Iată cum talmăcește Talmudul (Kiduşin 40/a) următorul verset din cartea profetului Isaia (3, 10): „Spuneți-i celui drept că este bun”. „Va să zică există și oameni drepti care nu sînt buni? Acela care este drept față de Dumnezeu și față de oameni, acela este un adevărat om drept. Cel care e drept cu Dumnezeu și nedrept cu oamenii acela nu este un adevărat om drept”.

O serie de sfaturi îi sînt date omului pentru a le aplica în viața cotidiană, în relațiile sale cu semenii. Toate converg înspre puternica afirmare a vieții și a societății. Acest lucru este specific gîndirii religioase evreiești, care începînd cu primele ei manifestări n-a pregetat să afirme și să reafirme legătura indestructibilă între om, societate și Dumnezeu.

Acum 100 de ani

Evreii în războiul de Independență

Cronicile, presa și alte documente ale epocii consemnează elanul cu care populația evreiască s-a alăturat întregului popor român în clipile înălțătoare ale luptei pentru independența națională. Această participare a fost în logica lucrurilor, ea fiind expresia patriotismului curat și a atașamentului evreilor, la bine și la greu, față de soarta acestei țări.

● 9 mai 1877. România, prin corpurile sale legiuitoare, se declară independentă și rupe orice legătură cu imperiul otoman care subjugă de secole aceste ținuturi.

Apar în ziare („Pressa”, „Românul”, „Telegraful”, „Timpul”, „Vestea”, „Stéoa României” — Iași, „Presentulu”-Bacău) numeroase apeluri din partea a tot felul de organizații, pentru pregătirea ajutorării răniților în războiul iminent. Apar în aceste ziare apeluri și din partea populației evreiești. Cităm din primul apel evreiesc: 30 aprilie 1877 (Pressa nr. 79)

„Către israeliții din România: Colongionari, țara se află acum în împrejurări grele. Datoria fiecăruia este a contribui la satisfacerea trebuințelor ei. Țara în care ne-am născut reclamă în timpul de azi să-i plătim o mică părțică din aceea ce ne-a dat din ziua nașterii noastre.

Contribuiți, ca și pînă acum, dar într-un mod mai sistematic, cu brațul, cu cunoștințele, cu averea voastră, pentru binele țării, fiecare în cercul său, fiecare cu aceea ce poate, fiecare în orașul în care locuiște.

Toți acei care, afară de coreligionarii noștri aflați deja în armata țării, vor voi să se înroleze ca voluntari și nu vor dispune de mijloace pentru a se echipa singuri, să se adreseze Comitetului nostru care se va grăbi a le procura cele trebuincioase.

Patria noastră are nevoie de concursul tuturor fiilor ei, orice divergență și deosebire dispăre în fața acestor nevoi. Fiți fii buni!”

Comitetul Central: Adolf Weinberg, Filip Focșăneanu, S. E. Cohen, Saniel Marcus, Emanoil Rosenthal, dr. Lempart, dr. Leopold Stern, Moise Leon.

● Organizații în țară de mai puțin de un an, Societatea Crucea Roșie din România se pregătește în-

tens pentru prima ei acțiune de amploare, cu prilejul războiului care bate la ușă. Între altele, răspîndește liste de subscripție, solicitînd donații în bani și în obiecte necesare ajutorării răniților.

Comitetul Central al Societății de Cruce Roșie a fost astfel alcătuit: Președinte Dimitrie Ghica, membri C. A. Rosetti, M. Kreulescu, colonel Fălcoianu, G. Gr. Cantacuzino, dr. Athanasievici, D. Sturza, dr. Marcovici, Emanoil Hilel Manoah.

Pe prima listă a Crucii Roșii publicată în ziarul Pressa la 11 și 21 mai 1877, cu „Obiecte de ofrandă primite” figurează, între mulți alții, și numeroși evrei printre care d-na Carolina Goldenberg, d-soarele Ernestine și Nety Rosenzweig etc. etc.

● 10 mai 1877. Ziarele publică apelul Comitetului israeliților din Iași. Sînt invitate mai cu seamă „doamnele israelite, a căror munificență este cunoscută, a lucra împreună cu copilele lor: scamă, bandaje etc., de a aduna pinză veche și nouă și a le pune la dispoziția noastră”. Comitetul este alcătuit din: I. Ch. Daniel, președinte, membri: I. Neuchotz, M. de Waldberg, I. Byk, dr. Finkelstein, Leon Daniel, I. Kaufman, Lippe, dr. Taussig, H. Goldner etc.

● 20 mai 1877. Litografia Comercială a lui Elia Grassiany, str. Șelari 10, București, a editat și pus în vânzare Charta resbelului, lucrată în 6 culori.

● 21 mai 1877 — (Din ziarul „Pressa”) „Nu putem lăuda îndeeza zelul Damelor de a veni în ajutorul soldaților noștri ce se vor răni în resbel. Constatăm cu cea mai mare veselie că mereu se înființează comitete prin provincii, spre acest scop, întrecîndu-se care mai de care de a depune obolul său pe altarul Patriei”.

După această introducere, ziarul publică o primă listă de subscripție trimisă de Comitetul central israelit cu 95 scribitori evrei din București, între care: Adolf Weinberg 1000 lei, Rosenthal 500 lei, S.E. Cohen 400 lei, Saniel Marcus, Herman Hornstein, Filip A. Focșăneanu și Marcus Hornstein, fiecare cu cite 200 lei, dr. L. Kugel, dr. Lempart, Isac M. Levy etc. etc.

LEGEA TALIONULUI?

(Urmare din pag. 1-a)

chiar, — după tradiția iudaică — istoriei lui Dumnezeu. El nu poate fi immanent decît în măsura în care se manifestă aci pe pămînt, nu în noi ci prin noi. Definit prin dreptate și milă, domnia sa, aci pe pămînt, se confundă cu cea a moralei. Or nu există morală decît prin om. Aceasta este participarea noastră la opera de creație, pe care avem misiunea s-o desăvîșim.

Astfel obiectivul final al judaismului este instaurarea unei ordini în care demnitatea, valoarea incommensurabilă a ființei umane, să fie respectată de toți fără excepție. Sub acest aspect miliardele de oameni care compun umanitatea nu contează mai mult decît un singur om, căci după exemplul lui Adam, fiecare din noi ascunde în sine — potențial — un șir nelimitat de generații. „Ce am face — se întreabă Bergson în „Cele două surse” dacă am afla că undeva un om, un nevinovat, este condamnat să suporte torturile eterne, pentru mintuirea poporului, pentru însăși existența omeniilor?... Dacă am ști că aceasta e condiția fundamentală pentru existență, atunci mai bine nu! Mai bine am accepta să nu mai existe nimic”. Nimic nu definește mai bine esența iudaismului, pentru care viața unui om este de neprețuit.

Iată de ce rabinii Talmudului au luptat atîta să impiedece aplicarea pedepsei capitale. Plecînd de la caracterul sacrosanct al vieții umane, chiar și în persoana criminalului, fără a atenua însă oroarea ce trebuie să inspire fapta monstruoasă, Talmudul, interpret al Torei, multiplică la infinit condițiile care trebuiau îndeplinite, spre a se putea pronunța o sentință capitală.

Omorul trebuia stabilit obiectiv prin cel puțin doi martori îndubitabili. La prima lor contradicție, mărturia era lovită de nulitate. Dacă tribunalul a pro-

nunțat sentința de condamnare în unanimitate, ea devenea ipso facto nulă.

Acutuzat ce era recunoscut nevinovat trebuia eliberat imediat. În caz contrar, pronunțarea sentinței era aminată pentru a doua zi. Întretînt magistrații — și erau în număr de 23 — se retrăgeau, în mici grupuri, și toată ziua și toată noaptea se străduiau să găsească un motiv, oricît de neimportant, care să le dea puțința să evite pedeapsa capitală. Cei care în ajun se pronunțaseră pentru ea erau liberi să-și schimbe părerea, pe cînd cei ce se rostiseră în favoarea acuzatului nu mai puteau retracta.

Din completul de judecată nu puteau face parte bătrîni, enucii și celibatarii considerați ca fiind lipsiți de sensibilitate. Spre a se putea rosti sentința pedepsii capitale era necesar ca doi martori să fi fost prezenți atunci cînd criminalul fusese pe punctul de a comite crimele, și să-l fi avertizat asupra consecințelor faptei sale, iar acesta să fi strigat în gura mare, cu voce clară că-și asumă consecințele. Ceea ce înseamnă că, în mod practic nu se putea aproape niciodată pronunța o sentință capitală. Întelegem de ce rabi Eleazar Ben Azaria considera că dacă în șaptezeci de ani Sanhedrinul — tribunalul suprem iudaic — a pronunțat fie și o singură condamnare la moarte era socotit drept criminal. La rîndul lor rabi Tarfon și rabi Akiva au spus: „Niciodată nu s-ar fi pronunțat o asemenea hotărîre dacă noi am fi făcut parte din Sanhedrin”.

Toate acestea erau menite să ducă la un progres general al moralei, astfel încît pînă și criminalul să capete conștiința caracterului sacrosanct al vieții umane din simplul fapt că aceasta este respectată în însăși ființa sa, cu toată monstruozitatea faptei comise.

Atorul conchide arînd că în sistemul de valori iudaic viața omenească este pe primul loc, este sacrosanctă.

STIRI

דיוני

IEȘIVA

Ieșiiva din Montreux, înființată în anul 1927 de către rabinul Eliahu Botsko, a intrat toamna aceasta în cel de-al 100-lea semestru. Aniversarea a coincis cu inaugurarea unui seminar pentru formarea de cadre didactice necesare cursurilor de Talmud Tora. Inaugurarea noului seminar s-a făcut în prezența Marelui rabin Jean Kling.

CEREMONIE

La Hong Kong a avut loc ceremonia oficierei de Brit Mila la cinci băieți în același timp. Nu este un caz neobișnuit; deoarece mica obște locală (în total 130 de familii) nu dispune de un oficiant propriu, se invită unul din Australia sau din altă parte. Cum pentru un singur caz este greu să se facă o asemenea deplasare, se așteaptă să se ivească prilejul de a se efectua mai multe ceremonii deodată. Deși în acest fel nu sînt respectate strict toate prescripțiile, comunitatea din Hong Kong consideră că nu există altă posibilitate. În oraș funcționează un centru comunitar, care dispune de o sinagogă, un curs de Talmud Tora, un club și un restaurant ritual.

COMUNICĂRI

Sinagoga medievală, descoperită cu totul întâmplător pe prilejul unor săpături arheologice efectuate la Rouen (Franța) a format obiectul unor comunicări științifice. Astfel, spre sfîrșitul lunii noiembrie, în cadrul Adunării generale a Comisiei franceze a arhivelor iudaice și, cam tot atunci, la Societatea de studii iudaice au fost prezentate referate privind această interesantă descoperire arheologică; după cit se pare este vorba de cea mai veche sinagogă din Europa descoperită pînă în prezent.

APRECIERE

Ziarul „Estraella de Panama” a publicat o cronică elogioasă a cărții lui Herzl Klepfisz, „Influența ebraică în cultura occidentală”, apărută recent în limba spaniolă. Autorul recenziei, Aristides Rojo, încheie astfel: „Urările noastre sincere prietenului Herzl

Klepfisz, evreu sincer, educator înnăscut, panamez devotat, care — prin opera sa — îmbogățește patrimoniul spiritual al țării noastre”.

RESPONSE

Fundația națională pentru studii umanistice din S.U.A. a hotărît să subvenționeze două proiecte de cercetări și studii privind istoria iudaismului. Cele două proiecte au în vedere, primul, realizarea unui film de 90 de minute, privind holocaustul, iar al doilea, computerizarea unei colecții de response rabinice. Ambele proiecte vor fi realizate cu concursul Institutului de studii iudaice „IVO” din New York, în cooperare cu Universitatea Bar Ilan.

Colecția de response va programa peste 60 000 de decizii rabinice din ultimele secole și va furniza informații de ordin religios, istoric, filozofic, lingvistic și literar. Amplasarea lucrării poate fi apreciată chiar și după numărul cuvintelor care vor fi utilizate: 50 de milioane. Au și fost colecționate 24 000 de response care au început a fi programate. Directorul acestui proiect este rabinul Aharon M. Schreiber, profesor de drept la Temple University din Philadelphia.

DOCUMENT

În cadrul acțiunilor consacrate sărbătoririi bicentenarului Statelor Unite, periodicul „Synagogue Leis” a publicat extrase ale unei scrisori pe care George Washington a adresat-o comunității evreilor din New Port. Documentul oglindește principiile de egalitate religioasă care îl călăuzeau pe primul președinte al Statelor Unite. Este prezentat și un facsimil al scrisorii.

EBRAICA

Expoziția „Scrierea ebraică — de la inscripțiile pe piatră pînă la tipar”, care a funcționat timp de două luni în localul Muzeului de meserii al orașului Zürich, s-a bucurat de o mare afinență de public. Deosebit de apreciat a fost catalogul expoziției și a fost necesară tipărirea unei noi ediții. Această, pentru că nu era doar un simplu catalog, ci o lucrare cuprinzînd referate ale unor specialiști în materie de

scriere ebraică din diverse țări, precum și peste 200 de ilustrații — reproduceri ale unor vechi pietre funerare, fotografii ale unui Sefer Tora, biblii sau altor cărți de rugăciune, ale unor monede cu inscripții ebraice, manuscrise și facsimile etc. Un sector separat prezintă modele de litere ebraice în stil modern, afișe sau mărci contemporane. Exponatele au constituit o imagine a evoluției scrierii ebraice de-a lungul secolelor și în diferite regiuni ale lumii.

ISTORIE

Rabi Akiva a fost, la începuturile sale, păstor. Străduința sa de a-și însuși învățătura la o vîrstă înaintată, erudiția, înțelepciunea și eroismul său în apărarea Torei au făcut din rabi Akiva una din cele mai luminoase figuri. Inspirat de viața maestrului școlii de la Iavne, rabinul Iosy Eisenberg a prezentat la televiziunea franceză un program care constituie un omagiu adus acestei personalități rabinice. Este primul episod al unei serii de prelegeri de inspirație biblică. Cel de-al doilea episod se va intitula „Cel veșnic este unul...”.

MAHZOR

Cu prilejul unei reuniuni a rabinilor sinagogilor reformate din Anglia s-a hotărît editarea unei noi cărți de rugăciune pentru zilele de sărbătoare (Mahzor). O carte pentru rugăciunile zilnice și pentru cele de Șabat se și află sub tipar.

SINAGOGA

Într-o lucrare intitulată „Evreii din Caraibe”, cercetătorul Levy Becker nota că „în Aruba există o sinagogă care poate cuprinde atît pe membrii comunității locale cit și pe turiștii evrei în trecere prin incintătoarea insulă”. Sinagoga amintită a fost construită în 1965 datorită efortului obștii locale, care, după ultimele informații, s-ar compune din aproximativ 30 de familii. Pe lângă sinagogă funcționează și centrul comunitar. (Aruba este o insulă din Marea Caraibilor; face parte din arhipelagul Antilelor olandeze; suprafața 190 km², populație — cca 60 000 de locuitori).

CONDAMNARE

Tribunalul din Giessen (R.F.G.) a condamnat 5 gestapoști la pedepse cu închisoare pentru asasinarea a citeva sute de evrei și de polonezi în timpul celui de-al doilea război mondial. Cei cinci au făcut parte din personalul anchetator al secției gestapoviste din Zichenau — Schrottesburg.

REVISTA

„The Chronicle Review”, cea mai veche publicație ebraică din Canada, apărută timp de aproape 8 decenii sub diverse denumiri — prima apariție, în 1897, avea titlatura „The Jewish Ti-

mes” — și-a încetat recent apariția. Servind obștilor din Toronto și Montreal, „The Chronicle Review” a fost condus între anii 1940—1950 de către poetul canadian Abraham Klein. Actualii editori consideră posibilă reluarea în viitor a apariției, fie sub aceeași titlatură, fie sub altă denumire.

ANIVERSARE

Buletinul comunității din Lausanne a publicat un mesaj de felicitare adresat cantorului Zoltan Berkovits, care, în noiembrie 1976, a implinit 40 de ani de activitate neîntreruptă în cadrul comunității. „În toți acești ani, se spune în mesaj, ați împărtășit bucuriile și necazurile noastre, ați cultivat tradițiile iudaice în rîndurile tinerilor și adulților, ați dat glas armonios și demnitate rugăciunilor din sinagoga noastră”.

CATALOG

O cunoscută casă de antichități din Viena a publicat catalogul pieselor pe care le oferă amatorilor în sezonul actual. Un caiet special — intitulat „Judaica-Katalog” — este rezervat unor cărți rare evreiești. Printre altele se oferă una din primele ediții ale „Povestirilor rabinului Nahman” de Martin Buber, o „Culegere de predici sinagogale” (1843), „Prima carte de citire și scriere ebraică”, după care „și un copil cu capacitate medie poate învăța să citească ebraica în 14 zile”, apărută la Viena în 1844, un catalog al expoziției „Monumenta Iudaica” (Köln, 1963—1964).

PREMIU

Cu prilejul unui concurs literar la New York a fost distinsă cu premiul I o lucrare ebraică a prozatorului Alexander Cherski. Scriitorul, de profesie inginer, este orb. Totuși, el desfășoară o intensă activitate literară. Este autor al mai multor volume de nuvele, eseuri și povestiri în limbile ebraică, polonă, germană. Cu toată infirmitatea sa, el a întreprins și o serie de turnee de conferințe literare, atît în Statele Unite cit și peste hotare.

CURS

Catedra de istorie a medicinei și chirurgiei de la Facultatea de medicină din Paris a înscris în program studiarea învățăturilor lui Maimonide. Cursul va fi predat de dr. Porrier, care a scris un studiu consacrat vieții și operei lui Rambam.

COMUNITATE

Arhitectul Imre Rosza, care a construit sinagoga din Nairobi, a fost ales președinte al comunității evreiești din capitala Kenyei. (Obștea evreiască din acest oraș se compune din 120 de familii). Sinagoga reprezintă centrul de activitate comunitară. Serviciile religioase se desfășoară cu regularitate. Din cînd în cînd, mai ales în zi-

lele de sărbătoare, este invitat un rabin din străinătate să officieze la sinagoga din Nairobi.

TRADUCERE

„Un țadic al zilelor noastre”, cartea lui Simha Raz a fost tradusă din limba ebraică în limba engleză. Lucrarea se inspiră din viața rabinului Arie Levi, care a trăit la Ierusalim. Traducător este scriitorul Charles Wenglow.

EXTRAS

În numărul 32 al publicației „Mensuel”, organ al Consiliului ecumenic al bisericilor a apărut un articol în care se spune printre altele: „Ar fi de dorit să se atragă teologii din lumea a treia la dialogul iudeo-creștin. Este dorința pe care și-a exprimat-o Consiliul ecumenic al bisericilor la recenta sesiune de la Geneva. În acest scop s-au înscris în program întîlniri cu prilejul trecerii unor teologi africani prin Geneva, precum și organizarea unor seminariilor la Ierusalim. Se va căuta organizarea de asemenea contacte și cu teologii din țări ale Asiei. Printre chestiunile care vor fi dezbătute, vor sta studiul limbii ebraice și al Bibliei, arheologia biblică...”

FILM

Pentru televiziunea din Köln se realizează în prezent un film consacrat fostului comandant al lagărului din Auschwitz, Rudolf Hess, criminal de război executat în Polonia în 1947. Intitulat „Frintură a unei vieți germane”, filmul realizat de cineastul Theodor Kottula, este inspirat de cartea scriitorului Robert Merle („Moartea e meseria mea”).

DISTINCȚIE

Premiul „Jawaharlal Nehru”, decernat în India pentru merite deosebite în viața socială, în știință sau cultură, a fost acordat anul acesta d-rului Salk. Profesor la Universitatea ebraică din Ierusalim și la Yeshiva University din New York, dr. Salk este creatorul vaccinului antipoleomieltic care-i poartă numele. Premiul Nehru a fost acordat în 1965 pastorului Martin Luther King, iar în 1968 lui Yehudi Menuhin.

OPERA

Malcolm Williamson, australian de origine, de religie catolic și „evreu din simpatie” — cum spune el însuși, a compus un concert pentru harfă intitulat „La mormintul Martirului evreu necunoscut”. Prima audiere a avut loc recent la Londra. Opera i-a fost inspirată, explică autorul, cu prilejul unei vizite la Paris. Oprindu-se la Memorialul evreiesc a fost viu impresionat de prezența unor copii care purtau pe piept Maghen David și făceau colecții pentru copii infometaji din lumea întreagă.

דאָס פייערן פון ראבינער דײַר ערנסט ניימאן

הרב ד"ר ערנסט ניימאן, דער ראבינער פון דער יידישער קהילה פון טימישארע, איז גע- וואָרן אַ בן־ששים גלייכצייטיק זענען געוואָרן 35 יאָר זינט דער געפינט זיך אין דינסט פון דער קהילה קדושה ביים ברעג פונעם טייד בנגא. די ליטונג פון דער דאָרטיקער קהילה האָט געהאָלט אַפּצומערקן די טאַפּלטע אַני- ווערטירונג דורך אַ פייערונג, וואָס איז אָרנאַ- נירט געוואָרן אין 1977. די פייערונג איז פאַרגעקומען אין דער אָנוועזן- הייט פונעם רב הראשי שליט"א און דער רב- ניה ד"ר רוקן. ס'האָבן זיך אויך באַטייליקט אַנגעזעענע קהילה־מיטגלידער, ווי אויך אַפּטירער פון קולטן פון טימישארע.

ער חוב וואָס זיי האָבן גבוי דער טראַדיציע פון דער פאַרגאַנגענהייט און פון די היינטיקע צייטן, ווען מיר געניסן פון אלע מעגלעכקייטן אויפצוהיטן אונדזער אמונה, מנהגים און איד טיטונגים. דער רב הראשי שליט"א האט אייך לויבט דעם ראבינער ד"ר ערנסט ניימאן און זיין חשובע פרוי, וועלכע אנטוויקלען א פייסיקע און איבערגעגעבענע טעטיקייט לטובת דער יידי- שער קהילה פון טימישארע.

הרב ד"ר ערנסט ניימאן האָט געדאַנקט אים א שיינע פאַרעם פאַרן אויסווייזן א גבוי אים אזוי פיל ליבשאפט, אויסדריקנדיק זיין אַנט- שאַפּטיקייט צו שטיין ווייטער אין דינסט פון דער קהילה.

די ליטונג פון דער קהילה האָט געגעבן א קידוש, ביי וועלכן ס'האָבן זיך באַטייליקט אַלע אָנוועזנדיקע ביי דער פייערונג. אין כלל רעספּאַראַרן און דער קהילה איז פאַרגעקומען א פייערלעכע מסיבה. ס'האָבן זיך באַטייליקט: הרב הראשי שליט"א און די רבנית ד"ר רוקן; אַפּטירער פון קולטן און די לאָקאלע אויטאָריטעטן; פּרעזענטלעכקייטן און אַנגעזעענע אַינטעלעקטואַלן. בעת דער טעודה זענען געהאַלטן געוואָרן טאַסן לכּבוד דעם בעל- הויבל. אונדזער רעדאַקציע גיט צו אויך איר ברכה צו די אַרומעם באַגרייסונגען פאַר הרב ד"ר ער- נסט ניימאן, ווינטשנדיק אים דעם טראַדיציע- נעלן, „עד מאח ועשרים“.

אַ ספר תורה ביי די פאלאשן

צום עלפטן מאל ווי די פאלאשן (די שווארצע יידן פון אביסיניע) וועלן האָבן זייער א ספר תורה. דאָס איז א מתנה פון דער קהילה „בית אחים“ פון די פאַראייניקטע שטאַטן פאַר דער שיל פון אמבאַטער, אן אַרסטאַפּט און זעטאַפּיע וואו ס'וואוינען מערער יידישע משפּחות. די צעדפאַניע פון איבערגעבן דאָס ספר תורה איז פאַרגעקומען פאַרגאַנגענעם שפּט-תּוֹרָה.

ביו אַיזט האָבן די 28 טויזנט פּאַלאַשן, וועלכע וואוינען אין 456 ישובים פון עטיאָפּיע, געלייענט דאָס ספר אין דער געוויינלעכער פּאַלאַשן, אין א דאַרטיקער דיאלעקט. די שיל פון אמבאַטער איז דאָס גרעסטע בית-הספּת פון די פּאַלאַשן, און לויט ווי עס האָט זי באַשריבן א באזוכער איז עס א גרויסער בנין, געבויט פון אויסגעצויקענע לייד. איבער דער טיר איז פאַראן א מגידור, אויף דער פּאַדלעגע איז אויסגעשרייט א טעפּיך, אינוועיניק און דאָ א שיל און א ארום קודש, הגם דאָרט איז נישט געווען קיין ספר-תּוֹרָה.

א באנד געווינדעט פאר אלעקסאנדער אַלטמאַן

אין לאַנדאָן ווערט צוגעגרייט א באנד גע- ווינדעט דעם פּראָפּעסאר פאַר פי אַפּאָפּיע ביים בריטאַניש אַוניווערסיטעט פון ניו־יאָרק, אלעק- סאַנדער אַלטמאַן.

דאָס ווערק וועט דערשיינען אונטער דער אויפניכט פונעם אַינסטיטוט פאַר יודאישע סטודיעס זעבן לאַנדאָנער אוניווערסיטעט, וועמען ערנערפונדעט דעם איז פּראָפּעסאר אַלטמאַן. ער האָט געבריינדעט דעם דאָזיקן אינסטיטוט בעת ער האָט אַנגעפירט מיט דער קאַסעדרע פאַר יודאישע סטודיעס פון מאַנטשעסטער. דער באנד וועט פאַרשפּרייט ווערן מיט דער גע- לעגנהייט פונעם פּוּבלישער 25 יאָר זינט דער עקזיסטענץ פונעם אינסטיטוט, וואָס וועט גע- פּיערט ווערן אין חודש פעברואַר.

א מתנה פאר דער בעלגראדער קהילה

די קהילה פון שליס האָט געשאַנקען דער פּעדעראַפּיע פון די יידישע קהילות פון בעל- גראַד א צאל ווערטפולע ביכער, וואָס איז גע- ווען אין זייער פאַרמעגן. אייניקע פון זיי זענען פאַרלעבט פאַר יק-המצואות, ביבליאָגראַפישע זעלענטייטן.

ר' יוסף טירנויער ז"ל

אין ראַדעוויץ איז נפטר געוואָרן ר' יוסף טירנויער ז"ל, וועלכער איז געווען שוחט און משה-הקודש אין דער דאָרטיקער יידישער קהילה. ער איז געבוירן אין יאָר 1913 אין טראַנסילוואַניע שטעטל-טיליהאָנע. ער האָט געלערנט אין די ישיבות פון אסטרייכער און אקאדע, דערנאָך איז ער געווען מלמד, צוישן די יאָרן 1940-1940. אין די קהילות פון שאַקאָטאָ-מאַרע און טייטש.

צווישן די יאָרן 1945-1940 איז ער געווען דעפּאַרטירט אין פּאַסישקע-לאַגען. ער האָט געלערנט פאַרשפּרייט אין ער געווען טעלעכע יאָר לערער אין דער יידישער שול פון דער קהילה אין אראָד, דערנאָך איז ער געווען שוחט גרו- דק אין די קהילות פון די שטעטל: טערגאָ-קאַק, גורא הומאַר, סוטטאָוא, פּעטישע און וואָט- רא דאָרנע. זינטן יאָר 1965 האָט אים די

אין דער יידישער וועלט

אַ קאַסעדרע פאַר שוואַהלימודים

לויט דאדוואווייטש, פּראָפּעסאר פאַר געווען- שאַפּטלעכע געשיכטע ביים פּרויעוואַפּטייל פון ניו-יאָרקער שטיין קאַלעדזש איז נאַמינירט געוואָרן עפּיין פון דער טרעסער קאַסעדרע צו שטודירן די פראגן פון דער שוואַה, וואָס איז געבריינדעט נעבן דער יידיש-אוניווערסיטי פון יענער שטאָט. לויט דאדוואווייטש איז די מתברין פונעם ווערק, די מלחמה קעגן די יידן, 1935-1945, געווינדעט דער גבורה פון דער יידישער באַפּלעקערונג פון די אַראַפּעישע לענדער, וואָס האָבן זיך געפינען אונטער דער נאַצישער אָקאָפּאַציע.

אַן אויסשטעלונג פון בילדער

די היינטיקע גאלעריע פון לשענווע האָט אָרגאַניזירט אן אויסשטעלונג פון די אַרבעטן פונעם מאַלער אָטאָ נעבעל, געשטאַרבן אין 1973 אין בערלין. א סיל פון די אַרבעטן זע- נען אויסגעפאַרט געוואָרן פונעם מווי גובערנ- ניס פון ניו-יאָרק, און וועמען קאַלעקציע ס'ע געפינען זיך דאָס רוב בילדער פון נעבעל. דער מאַלער איז געבוירן אין יאָר 1892 אין בערלין, ער האָט זיך באַזעצט אין דער שווייץ נאָכן קומען צו דער מאַכט פון היטלערן אין דייטשלאַנד. פיל פון זיינע אַרבעטן האָבן א יידישע טעמאַ- טיק.

אַ קאַסעדרע פאַר יידישער געשיכטע

אַ קאַסעדרע צו שטודירן די געשיכטע פון דער יידישער גייסטלעכקייט, אונטערן נאָמען פונעם נישט לאַנג פאַרשטאַרבענע רב ד"ר מאַנכערדע. ע. שוואַרענסקי פון ניו-יאָרק (ווינסאָנס פאַראייניקטע שטאַטן) איז געבויט- דעט געוואָרן ביים קאַטוילישן קאַלעדזש (יערושלים) דער רב שוואַרענסקי איז געווען איינער פון די פּראָפּעסארן וואָס האָבן געלייענט לעקציעס ביי דעם קאַלעדזש און זיינע קענטענישן זענען געווען אַפּגעשאַצט.

שילן אין אונגערן

לויט ווי די יידישע פרעסע פאַרעפנטלעכט האָטן וועגן די בחי-פּחלי פון אונגען, זאָלן גע- געווען טונגען אַינצוי און די לעצטע יום־טובים העכער צוזאַגעיק טעמפלען און שילן. אין קלענערע יידישע ישובים האָט פּונעפאַנירט געלעגן געשריבען בחי-פּחלי, צום מיינסט באַזוכטער טעמפל; איז געווען דער פון דער בודאַפעסטער ראַבינער-שול.

אַ יזכור־בוך

„פּיטויער-באָס-לאַראַדלאַנד, לאַגען פאַר יידן, לאַגען פאַר אַריאַטן, לאַגען פאַר פּרייסטן“ — אַזוי ווערט אַנגערופן דאָס בוך פון דאָזיקן דיאָמאַט, וואָס איז נישט לאַנג דערשינען. און עס די געשטע פון נעם לעבן און פונעם קאַמף פון יענע וואָס זענען געווען אינסטערנע און די דאָזיקע לאַ- גערן ביו זיינער לעפּטער יאָרן. דאָס בוך האָט אַ ביילאַגע „אין מעמאָריאַם, און וועלכע ער זענען אויסגעזעכנט די נעמען פון יענע וואָס זענען דאָרן די לאַגען און האָבן זיך מעגל נישט צוריקגעקערט. דאָס איז א יזכור-בוך, אַרומגעגעבן מיט דער מטאַרבעט פון די קרובים פון די לעפּטערע.

אויבער 11 פאַרמיטאַג איז פאַרגעקומען א פייערונג אין טעמפל פון פאַבריק-קוואַרטאַל. אין נאַמען פון דער קהילה־ליטונג האָט גערעדט וועגן בעל-הויבל ה' פאַר פּרינלענער, פרע- זידענט, אַרויסצוגעדיקט שבוים און דאַנקבאַרקייט פאַר זיין טעטיקייט.

דער רב הראשי שליט"א, אין זיין רעדע, האָט פּרומעט צו רייכע היסטאָרישע טראַדי- ציע פון דער דאָזיקער קהילה, די חשובע פּרי- זענלעכקייטן וואָס זענען דאָרט געווען במשך דער צייט, דער נישטיקער מנהג פונעם רב- מנישין זייטנס וואָס באַזונדערס אַנטפּרעגט- שטראַכן מיט דער געלעגנהייט וועגן אַחריות וואָס ס'האָבן די משרתי-קודש און די קהילות, זיי-

ה' פרחי א בן-תשעים

„מאַרגן ווערט ה' פרחי א בן-תשעים; איר זאַלט נישט פאַרלעסן צו שרייבן וועגן דעם אין דער צייטשפּרייט“ — האָט אַנגעזאָגט דער רב הראשי שליט"א. ווי אזוי וואָלט מיר געקאָנט אָפּפאַרטען פּרעזיווענץ פון ספרדישן אַפּטייל פון דער בוקאַרעשטער יידישער קהילה, איז ער איינער פון די געשעצטע פּרעזענטלעכקייטן פון אונדזער קהילה. יעדעס יאָר, דעם 11-טן טעג פון חמשה-עשר שבט געמען מיר זיך צוזאַמען אין איינעם פון די ביוועלען פון דער קהילה און מיר זיינן אויף אַ כּוֹס לכּבוד דער בעל-הויבל. מיט געפענען די קאַלעקציע פון אונדזער צייטשריפט פון צוריק מיט צען יאָר, אויף דער פּערטע זייט באַגעגענען מיר דעם שמי- קלעדיקע געווינט פון ה' פרחי און אונטערן בילד זענען אונדזער שולות פון פּרינדישאַפּט פון שצבונג, „דער בעל־הויבל“ פון א מונחסידיקער ספרדישער משפּחה — איז פיל יאָרן טעטיק, ענערגיש און מיט טריישאָפּט, אויפן געביט פון אונדזער קהילה“.

נאָך אוישוויץ

(סוף פון זייט 11)

— ער איז אויך געווען אין אוישוויץ? — ער איז געווען אין אַ אַנדערן לאַגער. ער איז געווען אין א דעטאַשאַמענט פאַר צוואַנג- אַרבעט, ווען זיין שפּטער איז דעפּאָרטירט געוואָרן. זיינע עלטערן און זיינע ברידער זענען אומגעקומען אין אוישוויץ. זיין זענען געווען פון קאַפּלאַניק-מאַנאַשער, א דאָרף 39 קילאָ- מעטער פון באַיאַ-מאַרע.

— איר האָט קינדער, פּרוי גרינסעלד? — צוויי זין, דער גרעסערער, ליוויו איז 26 יאָר אלט און איז דאָקטער אין יאקאַבען, אין שוועדישן קונשטאון. דער צווייטער, אריאָן, איז סטודענט אין פּערטן יאָר אויפן מעדיצינישן פאַקולטעט פון קלוו-שפּאַקאָ.

— וואָסער פאַלגן האָבן געהאַט די לאַגער- יאָרן אויף איינער געזונט? — יאָרן לאַנג האָב איז געהאַט קרויזעס פון אַהאַלנדל. מיט ערשטן פאַרשריבן האָבן מיר לפּראַח, אַבער אַן אַ וועלטלעך נאָך מער, די קרויזעס זענען געקומען עפּטער, ביי צוריק מיט עטליכע יאָר, ווען מע האָט מיר געפאַכט אַ קרויזעס אַפּטראַפּיע ביים מוה, צוליב די שלעק וואָס איז האָב געהאַט אויסצושטיין, האָט זי געשאַפן אַ פאַרגלייחטע שטיק בלוט, וואָס האָט גורם געווען דעם שווינדלעגיש.

און איינער מאַן?

— ביים באַפּרייען האָט מוין מאַן געוואָרן 46 קילאָ און האָט געליטן פון טופּערקולאָז. מיר ער איז געווען זיכּול אַויסשטיין און

ציינישן פנט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאל אין חודש * 15.02.1977 * בוקארעסט

א קרייז צו פארשן די געשיכטע פון די יידישע קהילות פון רומעניע

אין ראם פון אויספירן די באשולטן פונעם קאנגרעס פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע, וואס איז פארעקומען אין אפריל 1976, איז געגרינדעט געווארן ביי דער פעדעראציע א קרייז צו פארשן די געשיכטע פון די יידישע קהילות פון רומעניע. דער קרייז האט באקומען אנהייבונגען וועגן אופן פון דער סטעיט. עס איז אונטערגע- שרייבן געווארן די באטייטונג פון דער טע-

סיקייט צו פארשן די ארכיוון און דאקומענטארע מאטעריאלן וואס געפינען זיך ביי די קהילות, ווי אויך אנדערע מקורות, וואס קאנען בייטראגן צום באקענען מיטן עבר פון דער יידישער באפעלקערונג און די יידישע קהילות פון רומעניע. דער פארש-קרייז ווערט אָנגעפירט דורכן אוניווערסיטעט-פראפעסאר אלעקסאנדרו וויאנו.

פריינג אין מיטן ווינטער

אוי האָבן מיר אָנגערופן אונדער באריסט וועגן פירערן המשה-עשר בשבט ראש-השנה לארצות, נישט ווי א מעטאָפּער, נאר ווי אן אויסדרוק פון די געפילן פון די אָנהענגדיקע. די סטעיטעטע איז אויך געווען א וויזועלע און שרייבנדיק די דאָזיקע טורות האָבן מיר פאר אונדו דאָס בילד וואָס סע האָבן געשאפן די תלמידים פון דער תלמוד-תורה פון פאר שידענעם עלטער — אויסגערייט פלאטיש פון ביידע זייטן טריבונע, פון וואו סע דאָס געזעט צו זיי דער רב הראשי שליט"א. מיר האָבן באווייזט וואָס סע האָט געפעלט דער פאָטאָ-רעפאָרטער, ווייל עס איז כדאי געווען צו פארפיקסירן עס אויפן פילם.

די פייערונג איז פאָרעקומען אין אונט פון 2טן פעברואר ד"ץ, און פעסטזאל פון כשרן רעסטאראן, זי איז געווען געווינדעט אין ערשטער ריי די שילער פון דער תלמוד-תורה, פיל פון זיי זענען געקומען באַפלייט פון זייערע עלטערן, וועלכע האָבן זיך גיך אָנגעשטעקט פון דער שטענדיקער מעציע פון זייערע קינדער. סע האָבן זיך באַטייליקט די ווינטונג פון דער פעדעראציע און פון דער בוקארעסטער יידישער קהילה, משרתי קודש א"א. סע זענען אויך געווען אָנהענגעט דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל ה' שמאי חנא מיט זיין פיו אוי שר-יועץ ה' מרדכי אבר מיי זיין פרוי.

„דער באַשידענע יומיטוב פונעם יידישן לוח — האָט געהערט דער רב הראשי שליט"א — רעדט צו אונדער נשמה וועגן גלויבן און אַפטימום, ווייל עס איז נייטיק גלויבן און אַפטימיות, אזי צו זען און מיטן ווינטער-צע- בליעטע ביימער, די גאנצע נאטור א דערוואַכטע.

שבת שלום מבורך...

פון
הערש מערקער
(קיעוו)

אונדערע געסט

באזוך פון אקאדעמיקער לאַזאר דובינאווסקי (ראַטנפארבאנד)

אין זיין רעדע האָט דער אקאדעמיקער ל. דובינאווסקי ארויסגעזאָגט זיין פרייד, וואָס ער געשיינט זיך ביי דעם זעל-ליקן טיש מיטן רב הראשי ד"ר דוד משה רובין שליט"א — וועגן וועלכן ער האָט געזאָגט, או ער איז גיטש בלויז דער חשובער מנהיג פון דער יידישער קהילה פון רומעניע, נאר אויך א פראַמינענטע פערזענלעכקייט פון יידנטום — און ער קאָן זיך באַקענען אויפן אַרש וועגן לעבן און די אויפטוען פון אונדער קהילה, די דאָזיקע רעאליזירונגען זענען באַקאנט פאר די יידן פון אומעטום, וועלכע זענען מיט בא-האונדערונג און אָנערקענונג די הצלחהדיקע דערמאָנונג פון דער יידישער קהילה פון רומעניע.

במשך זיין אויפאנטהאלט אין בוקארעסט, האָט דער אקאדעמיקער לאַזאר דובינאווסקי בא-זוכט עטלעכע אינסטיטוציעס פון דער פעדע-ראציע און ער האָט געהאַט האַרציקע געשפּרעכן מיטן רב הראשי שליט"א.

אין אונט פונעם 31סטן יאנואר 1977 האָט די לייטונג פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע געגעבן א מיטגליד-לכבוד דעם אקאדעמיקער לאַזאר דובי-נאווסקי, וועלכער האָט באַזוכט דאָס לאַנד. באַריסנדיק דעם גאָסט — א פראַמינענטע פערזענלעכקייט פון דער סאָוועטישער קולטור און גלייכצייטיק אן אָנגעזענער מיטגליד פון דער דאָזיקער יידישער קהילה — האָט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רובין שליט"א אויס-געדיקט די געפילן פון ברודערלעכער ליב-שאַפט און שפּצונג נישט וועלכע מיר נעמען אויף די יידישע געסט פון מורה און מערב. דער רב הראשי שליט"א האָט אויסגעדיקט די האַפנונג און די פארבינדונגען צווישן די יידישע קהילות פון דער סאָציאליסטישער רע-פובליק רומעניע און פון ראַטנפארבאנד וועלן זיך אַנטוויקלען, אויפן יסוד פון קעגנזייטיקער אַכטונג אין גייסט פון אונדער געמיינזאמער יידישער טראַדיציע.

באזוך פון א דעלעגאציע פון יונייטעד דזשואיש אפיל

מיט די אויסטוען אויפן געביט פון רעליגיע, פונעם דערהאלטן די יידישע מוסדות, אויפצו-היטן די יידישע קולטור און פאָלקלאָר-ווערטן א"א. זיי האָבן זיך אויך באַקענט אויפן אַרש וועגן גרויסן פראַגראַם צו העלפן די זקנים, קלאַנקע, קרבנות פונעם פאַשיזם — דעם פראַ-גראַם וואָס די פעדעראציע רעאליזירט מיט דער פּינאַנציעלער הילף פונעם דזשאַנט.

סע זענען אויך באַזוכט געוואָרן עטלעכע אינסטיטוציעס פון דער פעדעראציע, ביי וועל-לעך געלעבנדיגס די געסט האָבן אויסגעדיקט זייער באַוואַנדערונג וועגן דעם געזענעם.

דעם 2טן פעברואר האָט באַזוכט אונדער קהילה א דעלעגאציע פון דער יידישער אָרגאַ-ניזאציע „יונייטעד דזשואיש אפיל“ פון די פאראייניקטע שטאַטן.

אין ראם פון א באַגעגעניש מיט דער ליי-טונג פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהי-לוח פון רומעניע האָבן די געסט אויסגעהערט און באַריכט פון רב הראשי ד"ר דוד משה רובין שליט"א וועגן די אַקטועלע פראַבלעמען פונעם יידישן לעבן, ווי אויך וועגן די רעאליזירונגען פון דער יידישער קהילה פון רומעניע.

מיט גרויס אינטערעס האָבן זיי זיך באַקענט

ווי שלמה המלך משפט...

(סוף פון זייט 11)

יידישער טראַדיציע, דאָרף מען שפּיזן די משפּחה לויט די מעגלעכקייטן, אָבער קליידן דאָרף מען אפילו איבער די מעגלעכקייטן... איז פאר אונדער אַרעמאן נישט איבערגעבליבן ווי מקיים צו זיין אן אנדער גמרא-ווערטל: וועמען סע גייט שלעכט אויף אן אָרט, זאָל ער גיין פּרוואַוון זיין מזל אין אן אנדער אָרטשטאָט...

האָט ער געזאָגט תּמילת-הדרן, געקושט די מזוה, איבערגעלאָזט ווייב-אויך קינדער, און איז אוועק.

די מעשה דערציילט, אז פון צייט צו צייט האָט ער געשיקט מיט דער פּאַסט א ביסל בעלט פאר זיין ווייב, או זי זאל האָבן פון האָט צו לעבן, זאל האָבן מיט וואָס אויסצוהאַל-טן אירע טעכטער, אָבער מיט וואָס זיי חתונה צו מאַכן — דאָס הייסט, אויף גו, אויף דעם האָט נישט געשטימט... האָט זי נישט געהאַט קיין אנדערע ברירה, זיי וואַרטן. אפּשר וועט זי און א גראַטע טאָג באַקומען פון אים א גריטערע סומע געלט, או זאל קאָנען צודעקן דעם קאַפּ כאַטש דער ערשטער טאַכטער — אוו מיט די איבעריקע איז גאַס א פּאַסער, וועט מען שוין זען.

קודם פון אלעם ערשט, דאָרף מען אָנהייבן. מע זאל זען קאַטש די ערשטע טאַכטער חתונה געמאַכט...

ליבער ברודער, ווען די וועסט באַקומען דעם דאָזיקן בריוו, וועל איך שוין נישט זיין צווישן די לעבעדיקע, איך האָב געליטן אן אומגליקפאַל און גלייב נישט, אז איך וועל אים איבערלעבן. אַצט, איך זאל לעצטער מינוט פון מיין לעבן, שרייב איך דיר, מיין ליבער ברודער, אז דו זאלסט זאָרן קדיש נאָך מיר, ווייל גאַס האָט מיר נישט געשאַנקען צווישן מיינע קינדער קיין איין זון.

ביגעלייט צום דאָזיקן בריוו שיק איך טויזנט רענדלעך, דאָס איז מין גאַנץ פארמעגן, וואָס איז האָב געקאָנט צונויפּזאַמלען במשך די שווערע יאָרן פון מיין האַרעוואַניע. פון דעם סתּום בעט איך דיר, אז דו זאלסט געבן פאר מיין פּרוי וויפל דו ווילסט, דאָס איבעריקע געם דיר.

און אצינד, בעט איך דיר, זאָלסט מתפלל זיין פאר דער נשמה פון דיין ברודער וועלכן דו וועסט שוין קיין קאַל נישט זען.

אוי ווי ער האָט באַקומען דעם בריוו, איז דער ברודער געגאַנגען צו זיין שוועגערין, ער האָט זיך געווינן דעם בריוו, אין וועלכן עס איז געשריבן שוואַרץ אויף ווייס, אז ער זאל איר געבן „וויפל ער וויל“ — האָט ער איר אָנגעבאַטן טויזנט רענדלעך, די איבעריקע גיין טויזנט האָט ער איבערגעלאָזט פאר זיך, אוי ווי זיין ברודער האָט אים געשריבן אין זיין בריוו-צוואַה.

פאראשטייט זיך, אז די שוועגערין, וועלכע איז אַיצט שוין אן אלמנה, און האָט אויף איר קאַפּ מיידלעך חתונה צו מאַכן, האָט זיך נישט געלאָזט. זי האָט געזאָגט, או דאָס איז נישט קיין יושר... האָט זי גערופּן דעם שוואַגער צו א דין-תורה.

רבי לוי יצחק בערדיטשעווער, ווען ער האָט דערהערט אין וואָס סע באַשטייט דער ענין, האָט ער זיך פּענעגעבן חשבון, אז דאָס איז נישט קיין גלאַטיקע זאַך.

באוווין זענען נישט פאראן. דער איינציקער באוווין, דער בריוו, קאָן אויך אזוי פאַר-שטאַנען ווערן, ווי אויך דער ברודער האָט אים אויסגעשיקט, אָבער, האָט דער בערדיטשעווער צוויק געטראַכט, מיטן הילף באוווין וועט ער דאָ ווייניק קאָנען אויפּפון. דאָ דאָרף מען אויך צויליגן א שטיקל האַרץ... מע קאָן דען לאָזן אן אלמנה מיט אויך פיל טעכטער, או זיי זאלן זיך באַדן אין חובות, בעט דער ברודער וועט אויפגעריכט ווערן מיט אן עשירות, צו וועלכן ער האָט נישט קיין רעכט!

האָט דער בערדיטשעווער, דערציילט מען, געליינעט דעם בריוו נאָך איין מאל און היידער א מאל, ביז אים איז געקומען אין געדאַנק א חבולה, ווי ביי שלמה-המלך, בעט זיין משפּט מיט יענע צוויי פּרויער...

האָט ער קודם געזאָגט, אז מע זאל איינלייגן דעם גאַנצן סתּום בית-דין און דערנאָך וועט ער ארויסגעבן א גערעכטן פּסק:

— עס איז קלאָר, זאָגט דער בערדיטשעווער צדיק, אז דער בריוו איז אויטענטיש און זיין תּוכן איז קלאָר. דאָ ווערט געשריבן: דו זאלסט געבן פאר מיין פּרוי, וויפל דו ווילסט... דאָס הייסט, אז איר, ל' י"ד, האָט געזאָלט ניים טויזנט רענדלעך, דאָס זאלט איר געבן פאר דער פּרוי. „דאָס איבעריקע זאלט איר נעמען פאר איר“, דאָס הייסט די טויזנט רענדלעך...

זינט דעם משפּט, דערציילט מען, האָט מען געשאצט דעם בערדיטשעווער צדיקס חכמה נאָך מער, ווייל נאָר זיין אהבת ישראל, צוואמען מיט דער חכמה, האָט געקאָנט געבן אועלכע שלמה-המלכישע משפּטים.

איבערדערציילט פון: זאב איש-תם

נאך אוישרויץ

פארצייכענונגען וועגן...

אן אויגנבליק

אן אויגנבליק, א בליק ווי א בליק, וואס נעמט אדורך, וואס היילט איין אין א ווארעמע ארומנעם, אין א האלדונג, וואס באהערשט און באוועלט. א בליק א ווייכער, ווי א סאמעטענער, וואס גלעט און באוואקט, ווי א שיינע לעבענדע, וואס אנטשלינגט נישט בלויז קינדער, וועלכע הילן זען אויסגעהלומטס אבי שטאט דער וואַרער ווירקלעכקייט.

א בליק, א בלאַנקעדיקע שפּיגל, שטעכט אדורך אן אומגעווענע אייזוואנט, וואס מאַכט א מחיצה צווישן הערצער — אַבער אויך דער שטאַל איז א טיפער, א ווייטיק האנהערדיקער.

א בליק האט א טעם, האט קאליר און האט א פאַרעם — מער ווי א זונשטראל, הייל עס איז אן אַפּשפּיגל פון לעבעדיקער, פּילווויקער נשמחדיקייט. א בליק איז נישט קיין בליאסק פון א שטערעל גלאז, נאר איז א טראַפּן טוי אַפּשטעפּיגלט א פּרימאַרנדיקע זונשטראל, געבראַכן אין א פּריומע פון אומצאליקע שפּיגלעך, רעגנבוויגנדיקע.

א בליק קאן אַנזאָגן אן ערשטע בשורה פון אונטערטעניקייט, פון איבערגעגעבן קייט, פון ליבע, פון גרייט זיין זיך מקריב צו זיין — צו באווייזן אן די בליק-דעק-לאראציע איז נישט קיין וואָרט אין הינט, הייל עס איז בכלל קיין וואָרט נישט — עס איז ווינציקער און גלייכצייטיק פיל מער...

א בליק קאן לואליען מיט ליבשאפט און אויסרופן אן ענטפער פון נישתאח-חן — אַבער ער קאן אויך זיין איבערגעלאָרן מיט שינאה און אויסרופן פּיינטלעכקייט. א בליק איז דער בליק נישט מער ווי א שליח, וואס טראַגט איבער און זאָגט אָן א שליחות. א בליק, וואס מע גיסט אין איר אריין — דאָס אַנטהאַלט זי.

אן אויגנבליק — איז א מאַס, א זייער צו מעסטן די צייט. פארשטייט זיך, אן ווי אַלץ, איז אויך אן אויגנבליק זייער רעלאַטיוו. ער קאן זיין דער קלענסטער איינס אויף צו מעסטן די צייט דאָס לעבן. (לעבן אָן צייט איז בלויז אן אבסטראַקטער באַגריף, היידער צייט אָן לעבן—איז א טיטער באַגריף!) — אַבער ער קאן אויך זיין אן אייביקייט, עס איז געוואָרן אַ דער אינטענסיוויקייט-נומע בליק, פון די סיבות און סביבה, ווי ערלעכער עס איז געבוירן געוואָרן דער אויגנבליק.

אן אויגנבליק איז ווינציקער און געווענער און דאך מער פון א שעה, ווייל א שעה האט נאר זעכציק מינוט און א מינוט האט נאר זעכציק סעקונדעס... אַבער אן אויגנבליק איז אויך גרויס, אזוי ווינציקער, אז מע קאן אים נישט מעסטן נישט אויף קלענערע און נישט אויף גרעסערע איינהייטן.

פאַראן אומצאליקע אויגנבליק אין איין איינציקער סעקונדע, פונקט אזוי ווי עס זענען פאַראן אומצאליקע שעהען אין איין איינציקער אויגנבליק.

גענוג אין איינציקער אויגנבליק כדי צו זיין דעציירנדיק פאַרן מענטשלעכן גורל. פאַרשעפּטיקן איין איינציק אויגנבליק קאן קאָסטן דאָס לעבן, ווען מע מיידט נישט אויס אן איבערפאַל, א פאַרפאַל, אן אומגליקפאַל, פונקט אזוי קאן עס אַפּראַכע ווען פונעם טויט, אז מע האט מיט איין אויגנבליק פריער אויסגעווייכט די קאטאַס-טראַפּע.

איין איינציקער אויגנבליק — און מע קאן פאַרלירן אויך דעם חלק עולם-הבא; פונקט אזוי ווי מיט אן איינציקער קאן מען אים געווינען.

ווי, ווי טייער עס איז צו מאַל אן אויגנבליק — און דאך זענען פאַראן מער טשן וואס באקלאַגן זיך, אז זיי, „לאַנגווייליקן“ זיך, האָבן נישט וואו אַהינגטון זיי-ערע טעג און נעכט „נעכט“.

וואס שפילט ביי זיי א דאָל אן אויגנבליק! זיי וויסן נישט, אז איין איין אוי-גנבליק ווערן געבוירן מיליאָנען מענטשן, אנדערע שטאַרבן אין דעם זעלביקן אויגנבליק. איין איין איינציקער אויגנבליק ווערן געבוירן גענאָלע געדאַנקען און פונקט אזוי אויך פאַרברעכענדיגע מחשבות.

נישט נאר, א „מולדזיקע שעה“, נאָר אויך אן אויגנבליק קאן זיין מולדזיק. עס וואס באשטייט דאָס מולדזיקע?

אין געווענעט אין דעם וואס מע טוט אויף אין יענעם אויגנבליק, טוה-כל-טוה זענען דאך די מעשים פונעם מענטש, וואס דעציירן דעם גורל און דאָס מול, נישט דער אויגנבליק.

די וואס באשטייט דאָס מולדזיקע? די אומשטענדן, אין וועלכע די וועלט אנטוויקלט די טעטיקייט, די שייכותן צווישן די מעשים און דעם ארום, דאָס קאן דאך זיין גינציק, דאָס הייסט מולדזיק, אַדער אומגינציק.

האָב איך דאך שוין נישט איין מאָל געזאָגט, אז איך גלייב נישט אין מול, נאָר עס איז גוט אז מע האט עס...

וואָלף טאַמבור

— אויפן אַרעם טראַגט איר דעם אויסטאַטא-אירטן נומער, A. 10952 איר בעט אנטשולד-קונג פרוי רעזאליא גרינפעלד, פאר די הייטיק-דיקע זכרונות וואס איר רוק ארויס ביי אויטיק-מיט אונדזער שפעלעך, הגם אונדזער ציל איז זיך די גערשען וואס עס איז מיט אייך פאַרגעקומען נאָך אוישרויץ...

— דער טאָג פון 8טן מאי 1945 האָט מײן שוועסטער, זי איז דעפאַלט אלט געווען 16 יאָר, און מײך אונדז פּראַפּט איר גאַנצן פּאַר-וואָסער, נעבן פּראַפּט. אונטערן דרוק פונעם פּראַפּט, וואָס האָט זיך דערנענטערט, האָבן די היילעדיקס אונדז אַ חברה העפּטלינגען, טראַג-ספּאַרטיט אין אַפּענע וואַגנען, אזוי און ניל זענען פאַרפּירן געוואָרן אויפן וועג. מײן שווע-טער און איר האָבן מסתמה נאָך געהאַט דעם ג-רל צו אַ בליק לעבן. די לעטסטע מיט צוויי ב-ר דער זענען דאָרט פאַרבליבן, פאַר זיי איז שוין נישט געווען קיין „נאָך אוישרויץ“...

— וואוהין האָט איר זיך געלאָטן נאָכן באַפּרייען? — אהיים. דאָס איז געווען דער ערשטער פּאַר-וואָסער דער איינציקער געדאַנק, אַזעל סע האָט קודם געדאַרפט אדורכגיין א שטיק צייט. אן פיל זע-נען זיך געווען אַפּגעשוואַכט אין די כוחות, מיר האָבן אויסגעזען זיך מוראדיקע סקעלעס... וואָק אין יענער צייט איז די שטערבלעכקייט-לאַבער פּלוצמדיק געשטיגן, ווי אַ ביטערע איראַניע פונעם גורל.

— און ווי אזוי זענט איר אַגעקומען אהיים? — פון היימלאַנדער האָבן מיר אדורכגעמאַכט דעם וועג צו פּוס ביז קיין פּוילן. צוויי מיר-לעך, עלנטקע אויף דער וועלט, אויף די אויס-געשויערטע וועגן פונעם גרויסן קאַטאַליזם, פאַרלוירענע, צווישן דער מאַסע מענטשן וואָס האָבן געוואָלט אין פאַרצווייפּלונג דעם וועג צום נאַטירלעכן לעבן. פאַר וואָס האָבן מיר זיך גע-לאָט קיין פּוילן איר ווייס נישט, איך האָב שוין פיל מאָל גערעכט וועגן דעם במשך די יאָרן... אפּשר האָבן מיר זיך געלאָט מירטיין מיטן שטאַפּ, אפּשר האָט אונדז דער אונטערבאַוואַסט זיך געפּירט אהין אונדזערע טריט מיט דער אַפּפּענונג איר מיר וועלן נאָך אַנטרעפּן אויף איר-נעם פון אונדזערע. הגם עס איז געווען אן אב-סורדע האַפּענונג, הייל נאָך ביים אַנקומען קיין אוישרויץ האָט מענטשן געמאַכט אַ עלעק-צייט: מײן שוועסטער מיט מיר זענען געגאַנגען אויף רעכטס. די לעטסטע זיך איבערעיקע אויף לינקס. און איר לאַנגער האָט יעדער געוואַוסט אַ פאַר זיי איז עס געווען דער זיכערער וועג אין דער קרעמאַטאָריע.

— פרוי גרינפעלד, איר בעט איך ווידער אַ מאָל אז איר זאָלט מיר אנטשולדיקן פאַר דער אַכרויטיקער פּונקט, אַבער איר האַלט אַס וועלט דאַרף עס ווייזן איר זענט מחויב עס צו דערציילן מיט אלע פּריטים: וואָס פאַרשטייט איר מיט די ווערטער און „די איבערעיקע“?

— מיט „די איבערעיקע“ מײן איר מײנע על-טערן, דער פּאַטער וועלכער איז אלט געווען 25 יאָר, די מוטער, זיין 44 יאָר, צוויי ברידער, און וועלכע איינער איז קוים געוואָרן 13 יאָר. אין פאַרשטיי דערנאָך די ברידער פונעם פּאַטער. זיי זענען געווען צען ברידער, פון וועלכע בלויז איינער האָט זיך צוריקגעקערט. און איר רעכן

— און דערנאָך, וואָס האָט איר געטון? איר האָט דאָך געדאַרפט פון עפעס לעבן, איר זאָלט איר אליין אויסהאַלטן... — איר האָב באאַלבעט דאָס פעלד. די פּויערים האָבן אונדז געהאַלטן אויך אין דער גינציקט. אין יאָר 1948 האָב איר חתונה געהאַט מיט עמונאל גרינפעלד. מײן ביידלעשער נאָמען איז לאַזאַר.

— מיט וואָס באַשעפּטיקט זיך אייער מאַן? — עס איז אַ בערג-טעכניקער איר אין דער גרובן פון אילבאַ.

וויקטאָר רוסו

(סוף אויף זייט 9)

חסידים דערציילן

ווי שלמה המלך משפט...

צו דערציילט א... מע משפט צוויי בעלי-דינים איז נישט אזא שווערע זאך, ווי מע וואָלט אויבאויפיק געקאַנט מײנען. עס איז גאַר פּשוט: מע הערט אויס די בעלי-דינים, מע הערט אויס די עדות, מע לייגט ארויף אויף דער וואַגסאַל און וואוהין דאָס צינגל פון דער וואַג בייגט זיך — דעם גיט מע גערעכטס...

דאכט זיך, אז עס פּשוט, יאָ? וואו איז דאָס געזאָגט געוואָרן? ווען עס זענען פאַראן עדות, ווען סע זענען פאַראן עדותשאַפט, באווייזן, דעפאַלט קאָן זיך דער שופּט אַמאַל גרינגער און אַמאַל שווערער אַרײַנ-טירן. אַבער דאָך קאָן מען דערגיין צו אן אמת...

אויס טוט מען אַזעל, ווען קיין באווייזן זענען נישט. נישט די בעלי-דינים ברענגען זיי פאַרן בית-דין, נישט דער בית-דין קאָן עס זײן פּאַדערן, ווייל אועלכע באווייזן זענען נישט פאַראן און מע קאָן קיין אמתדיקע באווייזן נישט ברענגען. דאָס זעלביקע איז אויך מיט די עדות: אויב דער ענין, וואָס ווערט געשפּט, איז פאַרגעקומען צווישן די צוויי בעלי-דינים און קיין דריטער ענין האָט עס נישט געווען — אין פון וואַנען זאָל מען נעמען עדות? אַלס, אין אזא פּאַל קאָן מען שוין נישט דערהאַלטן אז דער בית-דין זאָל זיין ביכולת אויסצוקלערן און ארויסגעבן א גערעכטן פּסק...

אין אזא פּאַל, דאכט זיך, אז עס קאָן קיין שום בית-דין פון דער וועלט נישט ארויס-זאָגן קיין גערעכטן פּסק, אז די בעלי-דינים זאָלן זיין געצווינגען אים אַנצוגעמען, הגם עס איז נישט באווייזן געוואָרן, פאַר זייערע אויגן, ווער עס האָט געזאָגט דעם אמת און ווער נישט, ווער עס איז גערעכט און ווער נישט...

בחיפירות עיזבת-צרטת ליד פתח תקוה

פוענחה הכתובת העברית הקדומה

גילום חדשים נתגלו הודו כדו פוענחה התחבת העברית הקדומה ביותר שנמצאה בחפירות עיזבת-צרטת החפירות הארכיאולוגיות שנערכו בארץ ישראל. פוענחה זו היא התחבתה של המלכה לילמודי ארץ-ישראל באוניברסיטת בראיילן והמכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב.

בראש מפעל החפירות עמד ד"ר משה סלבי וסייעו בידו, ד"ר משה גריסאל ומר יס-ראל סייקשטיין.

הגילויים החדשים, כוללים שורה של אשף בה פוענחה אותיות האלף-בית העברי לפי סדרן. שורה זו היא התחבתה של המלכה לילמודי ארץ-ישראל באוניברסיטת בראיילן והמכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל-אביב.

בעולם המדע ושימש נושא למחקר מדעי. פרטים על הגילויים שנחשפו במהלך החפירה הודו עומדים להתפרסם בספר השנה של אוניברסיטת בראיילן בעברית ות בשפות באוניברסיטת תל-אביב באנגלית, באמריקה של ד"ר משה סלבי וד"ר אהרן דמסקי, אשר עליהם הוטלה משימת הפיענוח של הכתובת והערכתה, בסיועו של פרופ' יוסף נוה.

נכתבה במאה ה-12 לפני הספירה

החקלאית, אשר נחשף בתל-גור מבור לרמלה. הקשיים הטכניים הגדולים שהיו בקליאת הטקסטים נפתרו בחלקם. לאחר שאשורו-אה, והתברר שהשורה התחתונה מכילה את אותיות האלף-בית לפי סדרן בכמה שינויים מן המקובל כיום.

בדיקה ראשונה של הכתובת העלתה, שהיא נכתבה במאה ה-12 לפני הספירה, כלומר בתקופת השופטים בראשית ימי-המלוכה, והיא קודמת בכ-200 שנה ללוח גור המסופר-סם, בו פוענחה עונת השנה

יהדות על רגל אחת

שבת עברי קרום, משרידי מלכות אפרים, הקרוי גם בשם "כחומים".

השומרונים שומרים על תורה משה ככתבה, ללא כל הוספת של דברי הנביאים והתורה שבעל פה, וללא תקנות עזרא ונחמיה ואנשי כנסת הגדולה.

שופטים

מנהיגי העם במאות ה'א-ה'י"ג לפני הספירה, שנת יהושע עד תקופת המלוכה בישראל, שקמו להושיע את ישראל מאויביו, וספט את העם.

שחיטה

המקום עופות, היות ובהכנת כסין חד, בידי שוחט, על פי דיני ישראל.

שחיתות

פרק הומן מעלות השחר עד רביעית היום, שבו יש לומר תפילות מיוחדת, לימי חול ולימי שבת וחג, כנגד קורבן תמיד שהקריבו בבית-המקדש.

"שיר המעלות"

מלות הפתיחה ל"ו מזמורי תהילים (קי"ב - קל"ה), והם שירי שיבת ציון, שירי עלייה לרגל, שירי חג ועבודת בבית-המקדש, ושירי עידוד ונחמה בתחת צרה.

"שיר השירים"

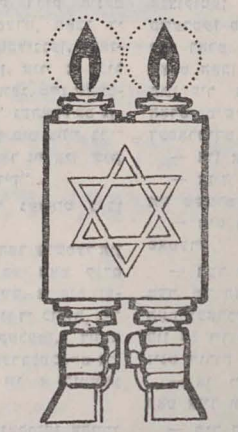
הראשונה מחמש המגילות: חיברה שלמה המלך. נאמרה בערבי שבת ובשבת חול המועד של פסח.

ליקט ועיבד הרב יצחק מאיר מארילוס שליט"א (בוקארשט)

על שלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל האמת ועל השלום. (אבות פ"א מ"ה).

הירוש הרבנו יונה: כי אין פירושו שבשביל שלשה דברים אלו נברא העולם שהרי בתחלת הפרק אומר ועל שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות הדינים, ואינם אלו שנאמרו בסוף הפרק אלא מתחלה אמר שבשביל שלשה דברים נברא העולם ובסוף הפרק אומר "העולם קיים".

אמר: לעולם אקים יבקש את נדרך, את מוצא צדיק רודף את צדיק ואקים יבקש את נדרך, רשע רודף צדיק והאל-קים יבקש את נדרך. מדרש ויקרא רבה (פ' כז), מסים

וכתב הבית יוסף שאחר שהעולם נברא בשלשה שהזכיר שמעון הצדיק, הוא קיים בשלשה דברים שמעון בן גמלי' אל, שהדין סיבת קיום התורה, שהעובד התורה יענישוהו בדין, ועל פי זה יש לומר, דה כוונת המדרש, אם אין אתם עושים את הדינים רצוני לומר, שהעובד התורה יענישוהו ב-דין. נוטל תורתו מכס למה? שלא נתן לכם הקב"ה את התורה אלא על מנת שתעשו את הדינים, והעובד על התורה יענישו בדין, שהוא סיבת קיום התורה.

שמ, אפילו צדיק רודף רשע והאלקים יבקש את נדרך. ואמר עוד, שמאלין אותו בנפשו של רודף (סנהדרין עג) ומה אהא דן לכל הרודפים, כגון אדם גדול ואפילו אם כבצע אחר הוא צדיק גמול, שרודף את חברו משום שנאה או כבוד לקח פרנסתו ולהקל בכבודו וכדומה, כי לא לרדף באבן יד או בכלי ברזל אלא אפילו על יד אצבעים אחרים, שהוא רודף אותו ושופך דמו הקפידה תורה ואל יאמר הרואה, איכה אדהא כבוד האדם הגדול המפורסם הזה ואציל מידו את הנקלה הנדרף, לא כן כי לא חלקה התורה בכך, וצריך לדבק ב-מרותיו של הקב"ה, שהוא מבקש את הנדרף ואפילו רודף צדיק והנדרף הוא רשע. ועיין בגמרא גיטין (דף נו) כמה גדולה כחה של בושה שהרי טייע הקב"ה את בר קפאא והחריב את ביתו. וזה כי יוד אש על רעהו לאהרנו בערמה, לא בחבר ולא בחנית אלא ערום יערים להזיק את חברו בערמות שונות, מעם מובהק כלומר אפילו זהו אדם גדול, אפילו כן עובד ועבודה, תקחנו למות. ולא תחוס ענין לאמר הלא הוא אדם גדול עובד עבודת ד', דמה הוית דמא דהאי סומק טפי.

לפרשת תרומה

„ויקח לי תרומה" (בה-ב). במדרש (פ' לג-ז) הושווה לזה המקרא, תורה צוה לנו משה" (דברים לגד).

במסכת הראשון אין להבין השי' לוב משלב כל המדרש אלן המקראות. ונראה לפרש כי התורה מבטיחה לנו כי מהתרומה אשר יקחו, ויעשו מקדש, ו-עשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. התכלית בתוך בני ישראל. ובע-שונה, לית המלמד מדגישים כי לזכות השראת השכינה התנאי להשראת הגאולה ולדבק במידת עבודה, במסכת סוטה (דף א-א): אמר רב יוסף, „לעולם ילמד מדעת קונו שהרי ה-קדוש ברוך הוא הגיח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני. רש"י: מדעת קונו, לא-הוב את הנמוכות (לינו) ל-היות ענין), בכדי שתשרה עליו השכינה ותנאי התורה המה במסכת תענית (דף ז-א), למה נמשלו דברי תורה למים, מה מים מניחין מקום גבוה והול-כיה למקום נמוך, אף דברי תורה אין מקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ובמדרש שיר-השירים (פ' א אות יט) מאריך בנידון זה ומסיים כך: תורה מנחת מי שדעתו גבוה עליו ומדבקת במי שדעתו נמוכה עליה ומה מים אין מקיימין בכלי כסף והוא אלא בירוד מתקיימת אלא במי שעושה עצמו ככלי חרס. גם בש"ש שם מובא הענין בשינוי הלשון. על כל גנים תנאי השראת השכינה ותנאי התורה אהת לאחת המה. וזה כוונת המדרש, ויקחו לי תרומה ויעשו משכן ויהיה שם השראת השכינה, ושכנתי בתוכם, הושווה לזה תורה צוה לנו משה גם כן בתנאי זה של ענינות.

לפרשת תרומה

„ויקח לי תרומה" (בה-ב). במדרש (פ' לג-ז) הושווה לזה המקרא, תורה צוה לנו משה" (דברים לגד).

במסכת הראשון אין להבין השי' לוב משלב כל המדרש אלן המקראות. ונראה לפרש כי התורה מבטיחה לנו כי מהתרומה אשר יקחו, ויעשו מקדש, ו-עשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. התכלית בתוך בני ישראל. ובע-שונה, לית המלמד מדגישים כי לזכות השראת השכינה התנאי להשראת הגאולה ולדבק במידת עבודה, במסכת סוטה (דף א-א): אמר רב יוסף, „לעולם ילמד מדעת קונו שהרי ה-קדוש ברוך הוא הגיח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני. רש"י: מדעת קונו, לא-הוב את הנמוכות (לינו) ל-היות ענין), בכדי שתשרה עליו השכינה ותנאי התורה המה במסכת תענית (דף ז-א), למה נמשלו דברי תורה למים, מה מים מניחין מקום גבוה והול-כיה למקום נמוך, אף דברי תורה אין מקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ובמדרש שיר-השירים (פ' א אות יט) מאריך בנידון זה ומסיים כך: תורה מנחת מי שדעתו גבוה עליו ומדבקת במי שדעתו נמוכה עליה ומה מים אין מקיימין בכלי כסף והוא אלא בירוד מתקיימת אלא במי שעושה עצמו ככלי חרס. גם בש"ש שם מובא הענין בשינוי הלשון. על כל גנים תנאי השראת השכינה ותנאי התורה אהת לאחת המה. וזה כוונת המדרש, ויקחו לי תרומה ויעשו משכן ויהיה שם השראת השכינה, ושכנתי בתוכם, הושווה לזה תורה צוה לנו משה גם כן בתנאי זה של ענינות.

לפרשת משפטים

הרב דוד מאשקאוויטש ואסוד

וכי יוד אש על רעהו מעם מובהק תקחנו למות" (כא"ד). ירמונו למאמר, למה נסמכה פי' דינים לפי מובה, שתשים סנהדרין אצל המובה, והטעם בשביל שממנו יקחו מוס' ומה מובה שהוא מאבנים והיו דברים קל והומר: וזה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על ביוונן אמרה תורה וואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג ביוון - הברך שהוא בדמות יוצר ומקפיד על ביוונו, על אחת כמה וכמה.

רש"י סוף פרשת יתרו (כ' כז): ויקחו הדינים ראה לכתוב עלבון הנעלב מן הער. וזה „וכי יוד אש על רעהו", שהוא נברא בצלם כמוהו להורגו בערמה מעל תקחו לתקנו לזכות מן המובהק ראה ומותר להמיתו. ועל דרך מוס' בהזכיר מאמרם על הפסוק ואקים יבקש את הנדרף (מדרש קהלת רבתי פ"ג) רכי הונא בשם רב יוסי

לפרשת שקלים

בפיט דמוסף פרשת שקלים: „אור פניך עלינו אדון נטא ושקל אשא בבית נכון ינשא ובצדק הגה ערך כי תשא".

ונראה להסביר על פי מר אמרם (במסכת מגילה דף יג-ב): גלוי ידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן ל-שקל שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם (של ישראל) לשקליו, והיינו נתון (וזה ששינו) במסכת שקלים (פרק ראשון משנה א) באחד באדר משמיעין (מכריון) על השק-יית ובשנתו באוניברסיטת תל-אביב באנגלית, באמריקה של ד"ר משה סלבי וד"ר אהרן דמסקי, אשר עליהם הוטלה משימת הפיענוח של הכתובת והערכתה, בסיועו של פרופ' יוסף נוה.

ונראה לפרש על דרך שטען משה רבינו (שמות ג"א) מי אנכי אל מרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, ויפירושו שהי' ואף אם חשוב אני, מה זה ישראל שיפשה להם נס ואוציאם ממצרים? והשיב לו הקדוש ברוך הוא (לפי דרש"י): וישאלת, מוז זכות יש לישראל שיצאו ממצרים: עתי דים לק: התורה על ההר הזה. הרי שיצאו על ידיכות העתיד, וכמו כי צפה הקדוש הוא שאחר שיבנה עוד העם הבית ישקלו שקליהם ובשביל זה ניצולו טרם שישקלו, וזה שמדגיש הש"ס: הקדים שקליהם, אותן שקלים שישקלו כשיבנה המקדש, ואמר עוד נוסף על זה, הזכות דהתן (ששינו) באחד באדר משמיעין על השקלים שלומדים משנה זו אפילו בזמן החורבן, והכמינו א-רובמסכת מנחות (דף ק"א) כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב קרבן עולה. הרי שלימודי נחשב העוסק בתורת עולה כאילו הקריב קרבן עולה. וזה שאמר ופיטן: אור פניך עלינו אדון נשא, בזכות שאני מקבל עלי, ושקל אשא אז בבית נכון ונשא, ועוד ובזכות (כי) בצדק הגה (מלשון ובתו-רתו והגה, תהלים א-ב) ערך כי תשא, אלמד ונשא, ועוד ובזכות שקלים, על כן גוננו א-רם ונשא.

מספר „יטב פנים" אות י"ה מהאב"ד סיגעט

לפרשת משפטים

וכי יוד אש על רעהו מעם מובהק תקחנו למות" (כא"ד). ירמונו למאמר, למה נסמכה פי' דינים לפי מובה, שתשים סנהדרין אצל המובה, והטעם בשביל שממנו יקחו מוס' ומה מובה שהוא מאבנים והיו דברים קל והומר: וזה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על ביוונן אמרה תורה וואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג ביוון - הברך שהוא בדמות יוצר ומקפיד על ביוונו, על אחת כמה וכמה.

רש"י סוף פרשת יתרו (כ' כז): ויקחו הדינים ראה לכתוב עלבון הנעלב מן הער. וזה „וכי יוד אש על רעהו", שהוא נברא בצלם כמוהו להורגו בערמה מעל תקחו לתקנו לזכות מן המובהק ראה ומותר להמיתו. ועל דרך מוס' בהזכיר מאמרם על הפסוק ואקים יבקש את הנדרף (מדרש קהלת רבתי פ"ג) רכי הונא בשם רב יוסי

הרעיון בכתביה של הספר „דרישת אר"י" מהשו"ב ר' אהרן הכהן הי"ד, סיטשעל-מברוש.